

ЮРИДИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК

ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК

LAW HERALD

3'2018

Виходить чотири рази на рік

Засновник:
Національний університет
«Одеська юридична академія»

Журнал зареєстровано в Комітеті у справах преси та інформації Одеської обласної державної адміністрації 12 листопада 1993 р. Свідоцтво: серія ОД № 189. Перереєстровано Міністерством у справах преси та інформації України 28 липня 1996 р. Свідоцтво: серія КВ № 2065 та Міністерством юстиції України 25 травня 2010 р. Свідоцтво: серія КВ № 16683-5255ПР. Перереєстровано Державною реєстраційною службою України 14 листопада 2011 р. Свідоцтво: серія КВ № 19241-9041 рп.

Президією Вищої атестаційної комісії України включено до наукових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних досліджень (Постанови від 9 липня 1999 р. – № 1-05 / 7, від 14 квітня 2010 р. – № 1-05 / 3).

Індекс міжнародного центру реєстрації періодичних видань (Париж, Франція): ISSN 1561-4999 (18 березня 1999 р.)

Передплатний індекс: 40318

Головний редактор

С. В. Ківалов

Редакційна колегія:

Ю. П. Аленін

М. В. Афанасьєва

(заст. голов. редактора)

Л. Р. Біла-Тіунова

Д. Я. Гараджаєв

В. М. Дрьомін

В. В. Дудченко

І. В. Ілієв

В. Я. Крижановський

Ю. М. Оборотов

Б. А. Пережняк

*(заст. голов. редактора –
відповідальний секретар)*

О. П. Подцерковний

П. М. Рабінович

В. О. Туляков

Є. О. Харитонов

Технічний редактор

К. М. Глиняна

Відповідальний за випуск

О. П. Головка

*Нормативно-правові акти,
розміщені у журналі, є неофіційною
інформацією.
Передрук матеріалів, надрукованих у журналі,
можливий лише з посиланням на журнал*

*Рекомендовано вченою радою
Національного університету
«Одеська юридична академія»
29.09.2018 р., протокол № 2*

Редакційно-видавничий відділ НДЧ Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Пionерська, 2, каб. 1007, м. Одеса, Україна, 65009
Телефон редакції: +38 066 821 82 28
Телефон заст. головного редактора-відповідального секретаря: +38 067 480 23 53
Електронна пошта: yv@yurvisnyk.in.ua
Електронна адреса: www.yurvisnyk.in.ua

Здано до набору 24.09.2018.
Підписано до друку 08.10.2018.
Формат 70x108/16.
Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 14,42.
Тираж 100 прим.
Зам. № 0619/130.

Друкарня ВД «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)
м. Одеса, вул. Сегедська, 18, офіс 431
Тел. +38 (0552) 39-95-80

Наукове видання

ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК 3'2018

Укр., рос., англ. мовами

Одеса • ВД «Гельветика» • 2018

© НУ «Одеська юридична академія», 2018

До авторів і читачів

Редакція запрошує до співробітництва вчених, практичних працівників, студентів, читачів, що цікавляться проблематикою журналу. Матеріали для опублікування подаються (і публікуються) українською, російською і англійською мовами і повинні відповідати чинним стандартам для друкованих праць і вимогам ВАК України (див.: Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2009. – № 5. – С. 26-30). Наукова стаття має містити постановку проблеми, оцінку стану літератури, завдання поданого матеріалу по обраній проблемі, висновки і перспективи подальших досліджень. Ліворуч від найменування статті вказується УДК. Обсяг статей, як правило, до 10 аркушів (кегель – 14, через 1,5 інтервалу), інші матеріали – до 6 аркушів – у 2 примірниках. Посилання по тексту оформлюються порядковим номером у квадратних дужках. Наприкінці тексту перед літературою вказуються ключові слова (до 5) мовою статті, резюме українською, російською та англійською мовами (всього до 15 рядків). Перелік джерел (література) розташовується після резюме і має містити вихідні дані джерел і сторінку, на яку зроблено посилання.

ДО МАТЕРІАЛІВ ДОДАЮТЬСЯ:

1. ФАЙЛ У ФОРМАТІ MS WORD З НАБОРОМ ТЕКСТУ, який висилається на адресу: yv@yurvisnyk.in.ua

2. СТАТТЯ У РУКОПИСУ – 2 прим.

3. РЕЦЕНЗІЯ-РЕКОМЕНДАЦІЯ особи, що має вчений ступінь за фахом, що відповідає предмету статті, чи відділу, кафедри науково-дослідного, вищого навчального закладу або органу, організації (у формі виписки з протоколу).

4. ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА:

Прізвище, ім'я, по батькові автора

Науковий ступінь, звання, почесне звання

Місце роботи і посада

Поштова адреса, телефони, факс, e-mail

Номер квитанції передплати на журнал (чи дата і місце передплати)

Найменування статті

Автори, на праці яких є посилання в рукопису

Дата відсилання рукопису

5. ЗАЯВКА НА ВИСИЛКУ АВТОРСЬКИХ ПРИМІРНИКІВ (післяплатою – не менше 5).

Резюме і рецензія не подаються за матеріалами для рубрик: «Проблемна ситуація», «Версія», «Публіцистика», «Наукове життя», «Прошу слова!», «Зворотний зв'язок», «Критика і бібліографія», «Ювілеї», «Персоналії».

При визначенні черговості публікації матеріалів перевагу мають передплатники журналу

Подані матеріали не рецензуються і не повертаються автору. Матеріали, подані з порушенням вимог стандартів, без зазначених додатків, не приймаються до редагування, публікації і не повертаються автору. Тому після подання матеріалу до публікації доцільно запросити редакцію особисто чи по телефону про дотримання вимог редакції. Редакція зберігає право на редагування матеріалів, їхнє скорочення й уточнення найменування.

Опубліковані матеріали виражають позицію автора, що може не збігатися з думкою редакції. За вірогідність фактів, статистичних даних і інших матеріалів відповідальність несе автор або особа, що надала матеріал.

Редакція веде листування тільки на сторінках журналу в рубриках «Проблемна ситуація», «Прошу слова!», «Зворотний зв'язок».

Журнал приймає замовлення на рекламу

ЗМІСТ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ У ДІЇ

О. Батанов, О. Миколаєнко <i>Права людини та соціальна інклюзія в Україні: проблеми теорії та конституційно-правового забезпечення.....</i>	<i>4</i>
---	----------

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Б. Пережнюк, Ю. Бальцій <i>Категорія «децентралізація» в сучасному муніципалізмі: поняття та сутність.....</i>	<i>11</i>
--	-----------

ПРОБЛЕМИ ТА СУДЖЕННЯ

М. Василенко <i>Підвищення стану кібербезпеки інформаційно-комунікаційних систем: якість у контексті вдосконалення інформаційного законодавства.....</i>	<i>17</i>
--	-----------

П. Латковський <i>Місце бюджетної системи у структурі фінансової системи країни.....</i>	<i>25</i>
--	-----------

Л. Жураковська <i>Теоретико-правовий аналіз правового статусу арбітражного керуючого та його становище в системі інституту банкрутства в Україні.....</i>	<i>31</i>
---	-----------

В. Федоров <i>Проблеми кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини.....</i>	<i>40</i>
---	-----------

УКРАЇНА І СВІТ

Т. Шевченко (Каплюченко) <i>Діяльність наглядових органів та органів, що забезпечують виконання законодавства щодо безпеки продукції в ЄС на ринку непродовольчих товарів.....</i>	<i>45</i>
--	-----------

К. Глиняна <i>Порівняльно-правова характеристика сімейного права української та англійської правових систем.....</i>	<i>53</i>
--	-----------

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

С. Горovenko <i>Сучасні підходи до розуміння конституційно-правової природи фундаментальних прав людини (людських прав).....</i>	<i>60</i>
--	-----------

Б. Соловійов <i>Електронне голосування як механізм подолання політичної корупції у виборчому процесі в Україні.....</i>	<i>67</i>
---	-----------

Н. Кирєєва <i>Електронний підпис як засіб забезпечення безпеки на ринку фінансових послуг.....</i>	<i>73</i>
--	-----------

О. Довженко <i>Поняття кіберзлочину з криміналістичної позиції.....</i>	<i>79</i>
---	-----------

В. Слатвінська <i>Суб'єкти господарсько-правового регулювання водного транспорту....</i>	<i>84</i>
--	-----------

О. Долженков <i>Удосконалення справляння транспортного податку в Україні... </i>	<i>91</i>
--	-----------

Д. Грицай <i>Розвиток штучного інтелекту як новий виклик для людства у сфері зайнятості.....</i>	<i>97</i>
--	-----------

Т. Подоляка <i>Адміністративні суди на захисті прав внутрішньо переміщених осіб....</i>	<i>103</i>
---	------------

О. Лавренюк <i>Види правовідносин у сфері спорту: до проблеми класифікації.....</i>	<i>108</i>
---	------------

І. Сорока <i>Право на притулок у міжнародному праві.....</i>	<i>113</i>
--	------------

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

<i>70-річний ювілей В.Є. Загороднього!..</i>	<i>118</i>
--	------------

О. Олькіна <i>Третій Всеукраїнський конкурс наукових робіт імені М.П. Орзіха «Людський вимір права».....</i>	<i>120</i>
--	------------

чи тим самим у праві на самобутність та громадянську, політичну та соціально-культурну самоідентифікацію.

Протягом останніх років вже частково сформовано законодавчу базу з питань рівності та заборони дискримінації, утворено центральні органи виконавчої влади та консультативно-дорадчі органи при Президентові України, які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері рівності та заборони дискримінації, запроваджено механізм підтримки та захисту осіб, які зазнають дискримінації тощо. Хоча тут також виникає низка питань, оскільки трудове законодавство та право соціального забезпечення не позбавлено численних дискримінаційних положень або надмірних позитивних зобов'язань держави, які не є співмірними із соціально-економічними можливостями держави. Це викликає надмірні очікування в багатьох громадян, що стосується соціального захисту, зокрема, щодо доступу до матеріальних благ, надання пільг чи інших привілеїв. Так, на думку експертів із питань запобігання дискримінації, незважаючи на наявність профільних законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про попередження насильства в сім'ї» тощо, їх норми залишаються переважно декларативними через такі причини: а) низька обізнаність жінок (особливо в сільській місцевості) із міжнародними стандартами у сфері захисту від гендерної дискримінації; б) невміння представників юридичної професії, в тому числі суддів, ідентифікувати ті випадки, коли порушення прав та законних інтересів жінки стає наслідком дії дискримінаційних положень законодавства або гендерно нейтральних законодавчих актів, які на практиці призводять до дискримінаційних наслідків; в) сприйняття текстів міжнародних документів як абстрактних конструкцій, які не пропонують конкретних моделей вирішення реальних життєвих ситуацій тощо [5].

У вимірі рівності та заборони дискримінації одним із найбільш актуальних питань залишається питання забезпечення рівності у правах, свободах та можливостях для тих, хто потребує особливої уваги та підтримки: особи з інвалідністю, малозабезпечені і багатодітні сім'ї, талановиті діти, бідні, мігранти, тимчасово переміщені особи, невиліковно хворі. Як свідчить позитивний зарубіжний досвід, із метою підтримки та захисту цих та інших категорій людей, які потребують особливої уваги, в державі має здійснюватися ефективна інклюзивна політика.

Сьогодні соціальна інклюзія розглядається як процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату. Отже, інклюзія – це процес реального включення осіб з інвалідністю в активне суспільне життя, і вона однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства [6].

Протягом останніх десятиліть розвивалась концепція соціального відторгнення (соціальної ізоляції), яку Європейський Союз визначає як процес, за якого окремі групи населення або окремі люди не мають можливості повною мірою брати участь у суспільному житті. Причинами соціального відторгнення можуть бути бідність, відсутність базових знань і можливостей, мовні бар'єри, недостатня активність і впевненість людей, дискримінація або расизм. Це, у свою чергу, не дає можливості працевлаштування, отримання доходів і можливості навчання. Як наслідок, такі люди чи групи людей мають обмежений доступ до влади та прийняття рішень органами влади і, таким чином, часто не можуть взяти участь у процесах розроблення та

усіх країн затвердити на законодавчому рівні інклюзивну модель освіти та приймати до загальноосвітніх шкіл усіх дітей, якщо немає виняткових випадків, які унеможливають це. Таким чином, було запропоновано, щоб інклюзія стала загальною формою освіти, а спецшколи або спецкласи існували для виняткових ситуацій. Положення Декларації спонукають уряди до розвитку інклюзивної освіти, а саме: до докладання більших зусиль для розвитку дошкільних стратегій та професійної освіти, забезпечення організації та реалізації програм підготовки педагогів і підвищення їхньої кваліфікації з огляду на принципи інклюзивної освіти.

На вимогу дотримання соціальних принципів Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії й їх державами-членами, з іншої сторони, набуває особливої актуальності питання щодо подальшої імплементації європейських практик соціальної інклюзії населення на засадах удосконалення інституту соціальної політики України з підвищенням ефективності соціальних програм з урахуванням вимог, зазначених у Главі 21 «Співробітництво в галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей» [15]. Посилюється важливість забезпечення соціальних гарантій відповідно до зобов'язань України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Міжнародної організації праці № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення та Європейського кодексу соціального забезпечення. Про актуальність проблематики свідчать активні дії органів державної влади у сфері розвитку інклюзивної освіти.

До суб'єктів, на яких спрямована політика соціальної інклюзії, відносяться: люди з обмеженими можливостями здоров'я; діти-сироти та діти, які залишилися без піклування батьків; діти з прийомних сімей; обдаровані особистості; представники етнічних меншин; особи, які перебувають у пенітенціарних установах; студенти-іноземці;

трудова мігранти; літні люди. Тобто це ті, для кого в процесі їх життєдіяльності необхідно створювати спеціальні умови і застосовувати адаптивні технології освіти і соціалізації. Забезпечення соціальної інклюзії є процесом, спрямованим на задоволення найрізноманітніших потреб дітей, молоді та дорослих різних вікових груп, включаючи пенсіонерів, шляхом розширення їх участі в навчанні, соціальної або культурної діяльності, інших сферах життя суспільства.

Попри це, конституційно-правове забезпечення інклюзії в соціальній сфері в Україні залишається фрагментарним та суперечливим. Переважною мірою акценти в державній інклюзивній політиці зміщено в бік освітньої сфери, що, безумовно, звужує коло осіб, які потребують особливих підходів та мають особливі потреби. Це потреби, які пов'язані як із постійними, так і з тимчасовими причинами, і зумовлені особливостями фізичного та (або) психічного стану людини, соціально-економічними, духовно-культурними, релігійними, етнонаціональними, етнолінгвістичними та іншими факторами. Іншими словами, інклюзія означає прагнення до подолання нерівності, набуття свободи та нової якості життя.

Можна констатувати, що сьогодні в Україні є лише окремі розрізнені фрагменти соціальної інклюзії (освітні організації, реабілітаційні центри, центри соціального захисту та соціального обслуговування, медичні організації, підприємства та організації, громадські організації). Як правило, вони мають свої різні (локальні) цілі, відсутня єдина методична і правова база. Утім, сьогодні в Україні існують проблеми системного характеру, що зумовлені відсутністю цілісного контексту інклюзивної політики в соціальній сфері. Це виражається у відсутності: комплексного міжвідомчого підходу в довгостроковій політиці; розуміння і підтримки в суспільстві інтересів, пов'язаних із просуванням соціальної інклюзії, насамперед на

локально-регіональному рівні. Це передбачає формування та реалізацію як загальнодержавних, так і регіональних концепцій та програм інклюзивної політики в соціальній сфері, а також здійснення ефективної соціальної роботи в територіальних громадах. Такі моделі інклюзивної політики передбачають як рішення приватних проблем, так і в цілому формування нової культури суспільних відносин – інклюзивної культури суспільства.

Так, функціонально-телеологічною домінантою формування та реалізації регіональних та муніципальних моделей та концепцій інклюзивної політики в соціальній сфері є реалізація чітких стратегій, що забезпечують комфортні умови для навчання і професійної підготовки дітей, молоді та дорослих, які мають особливі потреби і потребують соціокультурної адаптації. Завданнями таких моделей та концепцій є:

1) включення політики соціальної інклюзії в довгострокові програми сталого соціально-економічного та культурного розвитку регіонів та територіальних громад;

2) узгодження дій усіх зацікавлених інституцій для реалізації комплексного міжвідомчого підходу, що забезпечує процеси соціальної інклюзії в регіонах та територіальних громадах;

3) забезпечення толерантного ставлення, громадського розуміння та підтримки в просуванні прогресивних практик соціальної інклюзії;

4) забезпечення безбар'єрного середовища в містах, селищах та селах в отриманні всіх видів і рівнів послуг: від архітектурної, транспортної доступності до адаптивних освітніх програм та інклюзивних технологій;

5) спеціалізована підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів педагогічної громади на реалізацію інклюзивних підходів в освіті;

6) створення інструментів стимулювання виникнення громадських формувань, у тому числі молодіжних спільнот, орієнтованих на реалізацію інклюзивної політики;

7) реалізація участі людей з інвалідністю до трудового життя тощо.

Слід зазначити, що ефективна локально-регіональна модель інклюзивної політики може бути створена лише за наявності базових нормативних правових документів як на рівні законодавчого, так і на рівні підзаконного регулювання, актів місцевого самоврядування, методичних матеріалів, програм і проектів у сфері підготовки фахівців у сфері освіти, сімейного виховання, розвитку інфраструктури, пенітенціарної та постпенітенціарної діяльності. Саме нерозвиненістю нормативно-правової бази зумовлена фрагментарність системи соціальної інклюзії та високий ступінь інерційності розвитку навіть наявних її окремих елементів. Для реалізації даного завдання необхідні як розроблення і прийняття спеціального закону про засади інклюзивної політики, так і система підзаконних актів, що регламентують процес реалізації національної, регіональних і муніципальних програм і моделей інклюзивної політики.

Також однією з умов реалізації регіональної моделі інклюзивної політики є підготовка кадрів. На даний момент вирішення комплексу проблем у цій сфері є найменш забезпеченими як організаційно, так і методично. Відповідним питанням досі не приділяється належної уваги у процесі підготовки фахівців у цій сфері як під час отримання базової освіти, так і в системі перепідготовки та підвищення кваліфікації. Для вирішення поставленого завдання необхідно проведення акредитації чинних програм у сфері інклюзивної освіти з метою поширення зразків кращої практики; включення до програм підвищення кваліфікації працівників освітніх організацій методичних матеріалів, пов'язаних з інклюзивною освітою і соціалізацією осіб, які потребують особливого підходу; проведення регулярних циклів перепідготовки та підвищення кваліфікації з подальшою атестацією працівників організацій соціального обслуговування, охорони здоров'я, освіти, підприємств і організацій,

лечения в жизнь социума тех групп людей, которые имеют особенности, препятствующие адаптации и полноценному функционированию. В исследовании разработаны рекомендации по совершенствованию механизма осуществления инклюзивной политики в Украине, правового обеспечения конституционных прав людей с особыми потребностями, а также по совершенствованию конституционного законодательства Украины.

The problems of constitutional and legal support and implementation of the principle of social inclusion in Ukraine are considered. In the modern world, social inclusion is seen as the process of bringing into society the groups of people who have features that impede adaptation and full functioning. The study developed recommendations for improving the mechanism of inclusive policy implementation in Ukraine, the legal provision of constitutional rights of people with special needs, and also on improving the constitutional legislation of Ukraine.

Література

1. Гербут В.С. Право на сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність: сутнісний зміст та гарантії захисту : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Ужгород, 2019. 269 с.
2. Журавльова Г.С. Принцип рівності та заборони дискримінації у конституційному праві : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Ужгород, 2018. 436 с.
3. Равлінко З.П. Заборона дискримінації: загальнотеоретичне дослідження : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Львів, 2016. 201 с.
4. Товпеко Я.К. Реалізація конституційно-правових норм про права людини щодо сексуальних меншин: порівняльно-правове дослідження : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Кон-

ституційне право; муніципальне право». Київ, 2017. 259 с.

5. Уварова О. Права жінок і гендерна рівність в Україні. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Офіційний сайт. URL : <https://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rionist-v-ukrajini-ovarova/>.

6. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки. URL : https://pidruchniki.com/90028/pedagogika/osnovi_inklyuzivnoi_pedagogiki.

7. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. Москва : АПН РСФСР, 1960. 130 с.

8. Національна Доповідь про людський розвиток 2011 року «Україна: на шляху до соціального залучення». URL : https://issuu.com/undrukraine/docs/ua_2011_ukr.

9. Декларація про права розумово відсталих осіб. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_119.

10. Декларацію про права людей з інвалідністю. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117.

11. Всесвітня програма дій стосовно людей з інвалідністю. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_427.

12. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів». URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306.

13. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.

14. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми проблемами. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94.

15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

16. Указ Президента України від 03.12.2015 р. «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/678/2015>.

6. Бутурлакiна Т.О. Фiнансова децентралiзацiя як фактор економiчного зростання регiонiв. *Наук. вiсн. Ужгород, ун-ту. Сер.: «Економiка»*. 2010. № 31. URL : www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Novii/Ekoi/2010_31/statti/4_8.htm.
7. Про схвалення Концепцiї реформування мiсцевого самоврядування та територiальної органiзацiї влади в Украiнi : Розпорядження Кабiнету Міністрiв Украiни вiд 1 квітня 2014 року № 333-р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Ведель Ж. *Административное право Франции*. Москва : Прогресс, 1973. 512 с.
9. Штатаина М.А. *Правовое регулирование вопросов местного управления в странах Латинской Америки*. Москва. 2003. 136 с.
10. *Англійсько-український словник термiнiв i понятъ з державного управлiння / авт.-уклад. Г. Райт та iн. ; пер. В. Ивашко*. Київ : Основи, 1996. 128 с.
11. FAQ on Decentralization retrieved from. URL : http://www.decentralization.cc/Active_Pages/faq.asp on 23/06/04.
12. Faguet Jean-Paul. *Decentralization and Local Government Performance, Technical Consultation on Decentralization, London School of Economics, Working Group 6: Decentralization and Natural Resources Management, Centre for Economic Performance and Development Studies Institute*. 1997. P. 5.
13. *Разделение полномочий между отдельными ступенями управления стран Центральной Азии: перспективы дальнейшего развития, сравнительный анализ*, ПРООН, Мировой Банк. 2002. 128 с.
14. Slater Richard. *Democratic Decentralization or Political Consolidation: The Case of Local Government Reform in Karnataka, Public Administration and Development* 9, no. 2. April-May. 1989. P. 147–157.
15. World Bank. *Decentralization in the transition economies: challenges and the road ahead, Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia*. 2001. P. 3–11.
16. Сметанин Р.В. *Управління процесом децентралiзацiї державної влади i розвитку мiсцевого самоврядування : дис. ... к. держ. упр. : спец. 25.00.04*. Днiпро. 2010. 177 с.
17. Ткачук А.Ф. *Мiсьцеве самоврядування та децентралiзацiя*. Законодавство (навчальний модуль). Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 80 с.
18. Про мiсьцеве самоврядування в Украiнi : Закон Украiни вiд 21 травня 1997 р. *Вiдомостi Верховної Ради Украiни*. 1997. № 24. Ст. 170.
19. *Європейська Хартiя про мiсьцеве самоврядування*. Мiсьцеве самоврядування. 1997. № 1-2. С. 90–94.

ПРОБЛЕМИ ТА СУДЖЕННЯ

УДК 342.9

М. Василенко,

доктор юридичних наук, доктор фізико-математичних наук, професор,
академік Академії наук вищої освіти України,
професор кафедри права міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДВИЩЕННЯ СТАНУ КІБЕРБЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ: ЯКІСТЬ У КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Інформатизація як явище сучасності призвела до переходу людства в інформаційне (цифрове) суспільство, в якому були створені інформаційно-комунікаційні технології (далі ІКТ) та інформаційно-комунікаційні системи (далі ІКС). Вони стали важливим ресурсом та рушійною силою культурного, соціально-економічного та технологічного розвитку сучасної цивілізації. У результаті технологічного розвитку галузі також було створено та вдосконалено ефективність систем захисту критичної інфраструктури від внутрішніх та зовнішніх загроз кібернетичного характеру, адже ризики кібербезпеки постійно зростають як у їх поширеності, так і руйнівному потенціалі. Сьогодні практично всі національні стратегії щодо забезпечення кібербезпеки пов'язані з використанням у процесі людської діяльності комп'ютерних систем і телекомунікаційних мереж (до останніх належить і мережа Інтернет). Використання комп'ютерних технологій, особливо в сукупності з телекомунікаційними мережами, породило особливий (вірусний) клас загроз інформаційній безпеці. Ситуація набуває ще більшого загострення разом із поширенням використання мережі Інтернет. Однак широких масштабів проблема кібербезпеки набула тоді, коли можлива шкода

від реалізації загроз у сферах, де використовувались комп'ютерні системи та телекомунікаційні мережі, стала досягати великих обсягів. Це пояснюється значним коефіцієнтом «корисної» дії цих загроз, тому що обсяг ресурсів, що витрачаються на реалізацію загроз, є набагато меншим, ніж результати, що отримуються. При цьому прогресуючі ризики, пов'язані з кібербезпекою (див. [1]), стали наближатися до загроз, зв'язаних із природними катаклізмами (див. [2]), а новою небезпекою для кібербезпеки стало створення в багатьох країнах кібервійськ, які здатні суттєво впливати на інфраструктуру «противника». Крім того, кіберзлочини завдають значних фінансових збитків національним економікам (див. [3]). У цьому контексті захист інформації має передбачати досягнення та збереження властивостей безпеки в ресурсах користувачів, які спрямовані на запобігання відповідним кіберзагрозам, шляхом покращення якості характеристик (модернізації) ІКТ, ІКС та постійного вдосконалення інформаційного законодавства.

Метою статті є дослідження впливу якості кібербезпеки ІКС та її залежності від стану вдосконалення законодавства.

Сьогодні існує чимало праць із питань кібербезпеки (див. роботи та

негативному інформаційному впливу здійснюється на технологічному рівні, тобто протидія може бути віднесена до заходів із кібербезпеки. Логічним для цієї ситуації буде те, що з кібербезпекою пов'язана проблема нейтралізації негативних інформаційних впливів на технологічному рівні, а це, у свою чергу, пов'язане з проблемою підвищення якості кібербезпеки.

Відзначимо, що категорія «якість» представляє собою безпосередню визначеність предмету, завдяки якій він є саме цим, а не іншим предметом [5, с. 200]. Вважають, що внутрішня визначеність предмета становить ту специфіку, що відрізняє його від усіх інших; а саме ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням [6, с. 1423]. Крім того, сьогодні загальновідомо, що якість будь-якої продукції (відповідних систем) представляє собою сукупність властивостей продукції, яка зумовлює її придатність задовольнити певні потреби відповідно до призначення, а показники безпеки характеризують особливості кіберсистеми, що забезпечують безпеку людини (персоналу) під час експлуатації або її споживання, монтажу, обслуговування, ремонту і т. д. Отже, якість у контексті вдосконалення інформаційного законодавства виражає специфіку, оригінальність та неповторність не тільки ІКТ, ІКС, а й кіберсистеми в цілому. Із зазначеного випливає, що порушення функціонування комп'ютерних систем і телекомунікаційних мереж може призвести до погіршення або навіть припинення роботи соціальних і соціотехнічних систем, елементами яких вони є, а комп'ютерні системи та телекомунікаційні мережі зобов'язані належним чином проектуватися, будуватися, здаватися в експлуатацію, експлуатуватися, супроводжуватися проєктантами і виробниками тощо. Недоліки в нормативно-правовому та нормативно-технічному забезпеченні цих процесів, прорахунки в їх організації та реалізації, які можуть призвести до порушення

функціонування комп'ютерних систем і телекомунікаційних мереж у процесі їх експлуатації, становлять суттєву загрозу кібербезпеці. Ефективність кібербезпеки проявляється в спроможності протидіяти різного роду кібератакам. Не викликає сумнівів той факт, що сигнал, входячи в систему, може змінювати її характеристики як усередині системи, так і на її виході, він може вносити в саму ІКС вірус і виносити з неї несанкціоновану, але відому йому інформацію. Процес кібератаки на відбувається тоді, коли хакер, створивши комп'ютерний «вірус», направляє його в ІКС, де він реалізується у вигляді відповідного електричного або іншого сигналу як усередині системи, так і на її виході. У зв'язку із цим можна говорити про спосіб запобігання (профілактики) кібератак, розміщуючи на вході і на виході системи відповідні фільтри. Хто зможе це реалізувати більш технічно грамотно, той має перевагу в протистоянні ідей і технологій, стимулюючи їх упровадження у практику. Схематично, за уявленнями автора, це може виглядати так (рис. 1).

Як бачимо з ілюстрації, ідея реалізації способу проявляється у пропозиції поставити два (або більше) фільтри в ІКС: один ставиться на вході, другий – на виході. При цьому в обох фільтрах може бути кілька рівнів захисту, наприклад, як у нашому випадку, існує чотири рівні захисту. У разі кібератаки на таку технічно модернізовану ІКС комп'ютерний вірус затримується або знищується фільтром у самій ІКС. Якщо він все ж таки маскується і потрапляє всередину ІКС, модернізована всередині система має його розпізнати і відправити в карантин. У крайньому випадку фільтри на виході мають не дозволити вірусу винести несанкціоновану інформацію з ІКС, захищаючи її в цілому. При цьому кібербезпека ні в якому разі не залишається річчю в собі, замкненою тільки на комп'ютерних системах та телекомунікаційних мережах. Із системних позицій заходи щодо забезпечення кібербезпеки на-

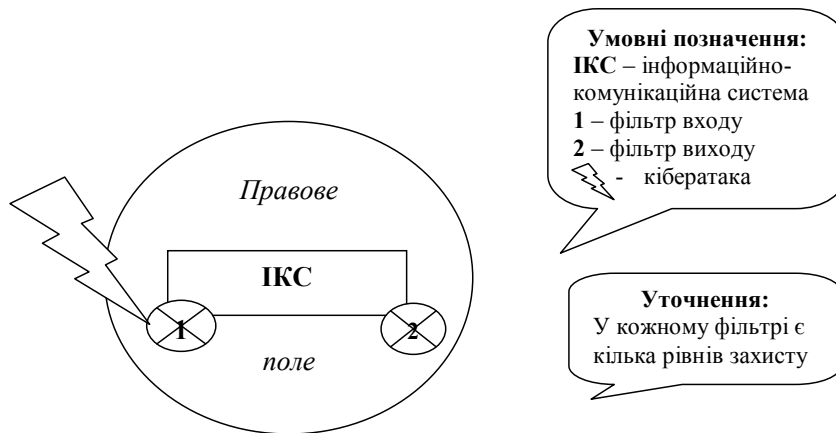

Рис. 1. Кібератака на технічно модернізовану ІКС

самперед спрямовані на збереження якості функціонування соціальних і соціотехнічних систем, до складу яких входять відповідні комп'ютерні системи та телекомунікаційні мережі. Таким чином, законодавство має сприяти підвищенню якості конкретних ІКС, що використовуються. У той же час серед інформаційно-комп'ютерних технологій можливо виділити певну їх частину під умовною назвою «емерджентні технології», які проявляються в багатьох галузях науки і техніки. Під «емерджентною технологією» в контексті розгляду питань правового регулювання якості відповідних суспільних відносин пропонується розуміти таку технологію, що є радикальною новою, швидкозростаючою, узгодженою з існуючими технологіями, яка при цьому здійснює значний вплив на суспільне життя в різноманітних сферах, які неможливо передбачити наперед. Досить значна кількість технологій, що застосовуються в інформаційній сфері, зумовлює виникнення і розвиток таких «емерджентних технологій» та їх стрибкоподібний і глобальний вплив. Для емерджентних технологій, що застосовуються в інформаційній сфері і діють у кіберпросторі, характерні тісний взаємозв'язок та взаємний вплив. При цьому загрози, що існують у кіберпросторі за весь час його існування, модифікуються та інтенсифікуються

за умови використання емерджентних технологій, такі технології мають потенціал їх збільшення.

Зазначимо, що в питанні правового регулювання як реалізації функцій держави, зокрема щодо забезпечення кібербезпеки та її якості, слід виходити насамперед із загальної безпеки суспільства, особливо це стосується правових норм, що забороняють певні дії, зокрема, стосовно заздалегідь деструктивних (руйнівних) технологій. Основна проблема полягає в неочевидності деструктивності та можливих помилок в оцінці суті технологій, тому пошук можливих шляхів вирішення зазначеної низки проблем є перспективним для подальших досліджень у галузі правової науки. Окрім цього, регулювання державою відносин стосовно використання емерджентних технологій має обмежуватися реалізацією економічної функції держави, яка полягає в забезпеченні економічної багатоманітності. Мова повинна йти про заохочення вільного ринку і державний вплив на недопущення зловживання монопольним станом та обмеження економічної конкуренції. Водночас надання різноманітних пріоритетів та преференцій повинно бути обґрунтованим і випливати з реально існуючої необхідності.

Автор (М.В.) вважає, що якість інформаційного законодавства суттєво

залежить від законодавчої техніки. На жаль, протягом майже чверті століття на це мало звертали увагу, а чинне інформаційне законодавство практично не регулювало питання вдосконалення якості кібербезпеки, створивши прецеденти до виникнення в різних галузях діяльності суттєвих небезпечних ситуацій, пов'язаних із кіберзагрозами. Вважають, що для подолання таких загроз удосконалення інформаційного законодавства може вестись на двох принципово різних рівнях: або шляхом переважання підзаконних нормативних актів над законами в конкретній сфері правового регулювання громадських відносин, що є важливим, але водночас негативним щодо реалізації регулятивного потенціалу права проявом, або у процесі законодавчої нормотворчості з адаптації національного законодавства до вимог ЄС [7, с. 72]. Однак із позицій права це ті заходи, що реально можна реалізувати, але їх не можна вважати достатніми, хоча деякі заходи в даному напрямі відбулися. Так, Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016 затверджена Стратегія кібербезпеки України [8], яка стала підґрунтям для розбудови національної системи кібербезпеки, а Указом Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» [9] було затверджено Доктрину інформаційної безпеки, яка визначає напрями і пріоритети державної політики в інформаційній сфері. Наприклад, до прийняття Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (05.10.2017 р.) (чинний від 09.05.2018 р.) [10] в інформаційному законодавстві було відсутнє визначення не тільки поняття «кібернетична безпека (кібербезпека)», а й таких понять, як «кібернетичний простір (кіберпростір)», «кібернетична загроза (кіберзагроза)», «кібернетична атака (кібератака)», «кібернетичний захист (кіберзахист)», «кіберзлочинність» тощо. Зазначений Закон створює заса-

ди національної системи кібербезпеки як сукупності політичних, соціальних, економічних та інформаційних відносин разом із організаційно-адміністративними та техніко-технологічними заходами державного і приватного секторів та громадянського суспільства. Ним визначено правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України в кіберпросторі, повноваження і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян, основних засад координації їх діяльності, а також базових термінів у сфері кібербезпеки. Отже, згідно із задекларованими у преамбулі положеннями законом фактично встановлюються можливість та засади регулювання за допомогою норм вітчизняного права в кіберпросторі з метою забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, а також національних інтересів України. Так, аналіз приписів, що містяться в пунктах 1 та 4 частини 1 статті 2 Закону, дозволяє зробити висновок про їх тотожність у багатьох аспектах. Узагальнюючи зазначене, можливо зробити висновок, що дія Закону не розповсюджуватиметься на внутрішні (локальні) комп'ютерні мережі, що не взаємодіють, не підключені до глобальних комп'ютерних мереж. Обмеження щодо інформації, яка становить державну таємницю, діятимуть відповідно до приписів актів спеціального законодавства в цій сфері. Водночас відносини, що складаються під час використання соціальних мереж, а також «приватних» інформаційних електронних ресурсів (однак, судячи з усього, мова йде про недержавні ресурси), не регламентуються Законом «Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні» за певних умов: відсутності інформації, необхідність захисту якої встановлено законом. Проте, не дивлячись на значне покращення рівня інформаційного законодавства,

від стану вдосконалення інформаційного законодавства. Доведено, що якість інформаційно-комунікаційних технологій технічно мало залежить від чинного законодавства. У цьому сенсі підвищення стану кібербезпеки інформаційно-комунікаційних систем можливе за умови наявності відповідних фільтрів із різними ступенями захисту. Рівні технічного захисту (фільтри) законодавчо не завжди встановлюються шляхом введення спеціальних (національних та міжнародних) стандартів, проте в цілому простежується прогресуюча взаємодія ІКС та інформаційного законодавства.

Статья исследует влияние качества кибербезопасности на информационно-коммуникационные системы и ее зависимость от состояния совершенствования информационного законодательства. Доказано, что качество информационно-коммуникационных технологий технически мало зависит от действующего законодательства. В этом смысле повышение состояния кибербезопасности информационно-коммуникационных систем возможно при наличии соответствующих фильтров с различными степенями защиты. Уровни технической защиты (фильтры) законодательно не всегда устанавливаются путем введения специальных (национальных и международных) стандартов, однако в целом прослеживается прогрессирующее взаимодействие ИКС и информационного законодательства.

The article investigates the impact of the quality of cyber security on information and communication systems and its dependence on the state of improving information legislation. It has been proven that the quality of information and communication technologies is technically little dependent on current legislation. In this sense, enhancing the cybersecurity status of information and communication systems is possible

with the presence of appropriate filters with different degrees of protection. However, the levels of technical protection (filters) are not always legally established by the introduction of special (national and international) standards, whereas, in general, there is a progressive interaction of ICS and information legislation.

Література

1. Генсекретар ООН закликав до глобальної боротьби проти кібервоєн. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29049044.html>.
2. Global Risks Report 2018, 13th Edition, is published by the World Economic Forum. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf.
3. Збитки світової економіки від хакерів досягли \$ 600 млрд. URL : <https://ua.korrespondent.net/world/3943548-zbytky-svitovoi-ekonomiky-vid-khakeriv-dosiahly-600-mlrd>.
4. Довгань О.Д., Доронін І.М. Ескалація кіберзагроз національним інтересам України та правові аспекти кіберзахисту : монографія. НАПрН України, НДПП. Київ : Видавничий дім «АртЕк». 2017. 107 с.
5. Ивакин А.А. Диалектическая философия : монографія. Издание 2-е, перераб. и доп. Одесса: Фенікс ; Суми : Університетська книга; Москва : ТрансЛит, 2007. 440 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.
7. Єсімов С. Окремі аспекти підвищення ефективності правового регулювання використання інформаційних технологій у публічному управлінні. Visegrad journal on human rights. 2017. № 1. С. 71–76. URL : http://vjhr.sk/archive/2017_1/part_2/13.pdf.
8. Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію кібербезпеки України» від 27 січня 2016 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>.
9. Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 29 грудня 2016 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.
10. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від

05 жовтня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403.

11. *National Cyber Security Strategies. Practical Guide on Development and Execution.* ENISA, 2012. URL : https://www.enisa.europa.eu/publications/national-cyber-security-strategies-an-implementation-guide/at_download/fullReport.

12. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвер-

дження плану заходів щодо її реалізації. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciji-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-tasuspilstva-ukrayini-na-2018-2020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiji-realizaciyi>.

13. *Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace.* URL : https://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf.

УДК 336.145.1

П. Латковський,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

**МІСЦЕ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ У СТРУКТУРІ
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ**

Як у юридичній, так і економічній літературі часто використовуються поняття, які займають особливе місце в ряді правових цінностей. Саме до таких понять і належить поняття фінансової системи. Як правило, фінансова система розвинених країн включає такі ланки фінансових відносин: бюджетну систему; спеціальні державні позабюджетні фонди; державний кредит; фінанси підприємств різних форм власності; фінансовий ринок.

Уперше український законодавець почав писати про фінансову систему в Законі про економічну самостійність, в якому на основі Декларації про державний суверенітет України визначався зміст, мета і основні принципи економічної самостійності України як суверенної держави, механізм господарювання, регулювання економіки і соціальної сфери, організації фінансово-бюджетної, кредитної та грошової системи Української РСР. Таким чином, уперше законом встановлювалося, що українська держава має власну фінансову систему. Пізніше Законом про бюджетну систему України було зазначено, що бюджет є складовою частиною фінансової системи України, однак при цьому жодний нормативний акт не розкривав поняття фінансової системи.

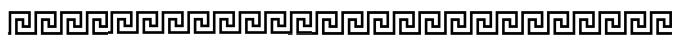
Фінансова система складається з окремих ланок. Відмітимо, що таке розмежування фінансової системи зумовлене відмінностями в завданнях кожної ланки, а також у методах формування і використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів. Загальнодержавні централізовані

фонди грошових ресурсів створюються шляхом перерозподілу частини ВВП.

Важлива роль, яку виконує держава у сфері економічного і соціального розвитку, призводить до необхідності централізації в її розпорядженні значної частини фінансових ресурсів. Формами їх використання є бюджетні і позабюджетні фонди, за рахунок яких забезпечуються потреби держави у вирішенні економічних, політичних і соціальних завдань. Децентралізовані фонди грошових коштів утворюються з грошових доходів і накопичень самих підприємств.

Незважаючи на розмежування сфер діяльності, застосування особливих способів та форм утворення і використання грошових фондів у кожній окремій ланці, фінансова система є єдиною, тому що базується на єдиному джерелі ресурсів усіх ланок даної системи.

Взаємозв'язок і взаємозалежність складових ланок фінансової системи зумовлені єдиною сутністю фінансів. Через фінансову систему держава впливає на формування централізованих і децентралізованих грошових фондів, фондів накопичення і споживання, використовуючи для цього податки, витрати державного бюджету, державний кредит. Тож саме бюджетна система займає особливе місце у структурі фінансової системи держави. І тут потрібно зауважити, що Державний бюджет виступає головною ланкою фінансової системи. Він являє собою форму утворення і використання централізованого фонду грошових коштів для забезпечення функцій органів державної влади.

Бюджетний устрій України визначається з урахуванням державного устрою і адміністративно-територіального поділу України.

Відмітимо, що однією з найважливіших характеристик бюджетного устрою держави є структура його бюджетної системи, побудова якої залежить, у першу чергу, від форми державного устрою країни. Під формою державного устрою розуміється територіально-політична організація держави, включаючи політико-правовий статус його складових частин і принципи взаємовідносин між собою центральних і регіональних державних органів.

В унітарних державах є два рівні бюджетної системи: державний бюджет і місцеві бюджети. Бюджетна система федеративної держави складається із трьох рівнів: державного (федерального) бюджету, бюджетів суб'єктів федерації і місцевих бюджетів. Два перших рівня бюджетної системи федеративної держави відносяться до державних фінансів. Конституція РФ, наприклад, визначає самостійність органів місцевого самоврядування, яка забезпечується за рахунок власних джерел доходів, і не включає їх до складу державних фінансів.

Разом із тим, наприклад, бюджетна система США включає федеральний бюджет, бюджети 50 штатів і місцеві бюджети (графств, муніципалітетів, тауншипів). У США не існує єдиної системи місцевих органів влади, оскільки кожен штат має право вирішувати це питання на свій розсуд відповідно до встановленої ним же адміністративно-територіальною системою. Графства є основними адміністративно-територіальними одиницями, на які діляться штати, причому у країні налічується понад три тисячі графств, але розмір їх територій і чисельність населення різні. Особливістю американської системи місцевого самоврядування є тауншипи і тауншипи, тобто самоврядні громади, що входять у графство [3, с. 395–397].

У Канаді бюджетна система складається з федерального бюджету, бю-

джетів 10 провінцій, а також місцевих бюджетів (громад, областей, графств).

Можливе існування конфедеративної (союзної) держави, що представляє собою утворений на постійній основі союз суверенних держав, націлений, як правило, на досягнення політичних або військових цілей. Зазвичай держави, що входять до складу конфедерації, мають власні бюджетні системи. У той же час може створюватися і бюджет конфедерації, що формується із внесків, що входять у конфедерацію держав.

Рівні бюджетної системи залежать від наявності в країні різних рівнів державного і муніципального управління; рівень бюджетної системи відповідає рівню управління. Верхній рівень бюджетної системи в унітарних державах представлений завжди одним бюджетом – бюджетом центрального уряду, якщо це федеративна держава – федеральним бюджетом та бюджетами державних позабюджетних фондів. Другий рівень бюджетної системи, як і третій, представлений різними видами бюджетів залежно від специфіки тих державних і муніципальних утворень, які зумовлюють відмінності в державному устрої конкретних країн.

Таким чином, вид бюджету завжди пов'язаний із конкретним органом влади, основною фінансовою базою діяльності якого він є. У державах з федеративним устроєм бюджети середньої ланки бюджетної системи можуть співвідноситися з федеральним бюджетом по-різному: або відповідно до принципу рівності бюджетів суб'єктів федерації у взаємовідносинах із федеральним бюджетом (симетрична федерація із симетричними бюджетними правами суб'єктів федерації); або, навпаки, взаємовідносини суб'єктів федерації з федеральним центром характеризуються нерівністю (асиметрична модель бюджетної системи федеративної держави).

Істотні відмінності в організації та характері функціонування бюджетних систем існують у державах із ліберально-демократичною і адміністратив-

Статья посвящена изучению места бюджетной системы в структуре финансовой системы страны. На основе системного анализа действующего законодательства сделан вывод о необходимости совершенствования правового регулирования бюджетной системы, повышения эффективности расходования бюджетных средств, осуществления финансового контроля над такими процессами, ведь бюджетная система является главным звеном отражения экономических отношений в процессе воздействия государства на реальный сектор экономики.

The article is devoted to the study of the place of the budget system in the structure of the financial system of the country. On the basis of systematic analysis of the current legislation, the conclusion is made on the need to improve the legal regulation of the budget system, increase the efficiency of spending budget funds, and financial

control over such processes, as the budget system is the main link of reflection of economic relations in the process of state influence on the real sector of the economy.

Література

1. Бюджетный Кодекс : Закон України № 2456-VI від 8 липня 2010 року. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50-51. Ст. 572.
2. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / За ред. Т.А. Латковської. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 176 с.
3. Баглай М.В. Конституционное право зарубежных стран. Москва : Норма, 2004. 832 с.
4. Латковський П.П. Бюджетна система та принципи її побудови. Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 12-13 грудня 2014 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. Частина II. С. 27–29.
5. Солдатенко О. Актуальні питання вдосконалення бюджетного законодавства України. Юридична Україна. № 11. 2013. С. 37–42.

УДК 347.73

Л. Жураковська,
економіст-менеджер ЗЕД,
арбітражний керуючий

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО ТА ЙОГО СТАНОВИЩЕ В СИСТЕМІ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ

Нагальною темою в українському суспільстві став правовий статус арбітражного керуючого та його становище в системі інституту банкрутства, оскільки банкрутство в Україні стало чи не панацеєю в усіх галузях господарства. Досліджуючи питання «правового становища», як рівнозначного поняття «правового статусу» арбітражного керуючого, приходимо до висновку, що в науці конституційного права та в теорії держави і права спостерігаються неоднакові тлумачення поняття правового статусу особи [43; 45; 46; 49; 50; 52; 53; 55; 56].

На переконання П.М. Рабіновича, «правовий статус особи – це комплекс її суб'єктивних прав та юридичних обов'язків» [10, с. 84]. О.В. Петришин, визначаючи особливості адміністративно-правового статусу посадової особи, зауважив, що «правовий статус даних суб'єктів є спеціальним відносно до правового статусу громадян і не може розглядатися поза зв'язком зі змістом і обсягом основних (конституційних) прав, свобод, обов'язків і відповідальності особи» [11]. В.В. Кравченко стверджував, що «правовий статус особистості – це її юридично закріплене становище в державі й суспільстві, що становить важливу складову частину суспільного статусу особистості, характеризує зв'язки особистості з державою та державно організованим суспільством» [14; 15]. Такі вчені, як А.М. Колодій та А.Ю. Олійник, у цьому понятті вбачають інший зміст та стверджують, що «правовий статус особи – це юри-

дичне закріплення положення людини і громадянина в сучасному суспільстві» [16]. Більш широке визначення правового статусу особи наводиться у працях О.Ф. Скакун: «Це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві» [18; 19]. М. Бартошек притримується думки, що поняття «правовий статус» і «правове становище» (латинське слово «status» у перекладі означає положення, стан кого-небудь або чого-небудь, а також становище) розуміються як загальне становище окремої особи (особистості) в суспільстві, сукупність усіх (або частини) її юридичних прав та обов'язків [20, с. 300]. Загалом такої думки притримуються більшість вчених, у тому числі і М.І. Матузов вважає, що ці поняття є тотожними й не вбачає практичної чи теоретичної необхідності в їх розмежуванні, оскільки поняття «правовий статус» і «правове становище» збігаються і за етимологією, і за змістом [21, с. 224]. Н. Мітіна у визначенні ролі арбітражного керуючого вважає, що слід виходити з того, що він – «суб'єкт різноманітних відносин, які мають різну галузеву належність. Звичайно, основними групами серед вказаних відносин є господарсько-правові та трудо-правові. ... Незмінним залишається лише те, що на всіх стадіях керуючий має право на отримання винагороди» [9, с. 26]. Посилаючись

на їхні дослідження, можемо зробити висновок, що зміст правового становища «статусу» особи ці науковці визначають як складне явище, що органічно поєднує як соціальний, так і юридичний аспекти, і розділяти поняття «правовий статус» і «правове становище» недоцільно.

Навчитися праворозумінню, правозастосуванню та вирішенню казусів – банкрутства, без теорії конкурсного права і антикризової правової науки неможливо. Антикризовий менеджмент зі спеціальністю «арбітражний керуючий» має бути окремою галуззю науки – Інститутом арбітражного управління, оскільки банкрутство – це ціла наука складних взаємовідносин боржника з кредиторами та іншими суб'єктами, які склались у боржника в результаті неефективного ведення господарської діяльності, примусового, вимушеного або свідомого доведення підприємства до банкрутства, що потребують проведення грамотних заходів із виявлення (за наявності) ознак фіктивного банкрутства, фактів доведення до банкрутства, фактів приховування стійкої фінансової неспроможності та незаконних дій із боку керівника та органів управління боржника, можливості виведення боржника із стратегічної кризи, тактичної або кризи платоспроможності, проведення реабілітаційних заходів санації – відновлення його платоспроможності або проведення ліквідаційних заходів з обов'язковим проведенням розрахунків із кредиторами.

Тривалий час питання щодо визначення правового статусу арбітражного керуючого продовжує залишатися дискусійними. Базове визначення статусу арбітражного керуючого надається в абз. 2 ч. 1 ст. 1, та у ч. 1 ст. 4 Закону № 2343 [2], а за тлумаченням змісту пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 ПК України [6] арбітражний керуючий – це професія однієї з категорій самозайнятих осіб, платник податку, який є фізичною особою – підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівни-

ком у межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності. Однак на вимогу часу українське суспільство потребує правильного визначення правового статусу арбітражного керуючого. Арбітражний керуючий – це професія, а повноваження, якими наділяється фізична особа – суб'єкт незалежної професійної діяльності, визначаються чинним законодавством про банкрутство та іншими нормативно-правовими актами. Регулятором цієї професії є держава. Отже, держава поряд із арбітражним керуючим повинна нести відповідальність за норми, які на законодавчому рівні визнаються як прогалини в законодавстві, в силу яких арбітражний керуючий став заручником Закону «АБО» [2].

Саме становище арбітражного керуючого у правовідносинах з питань банкрутства через призму його правового статусу як комплексної категорії стало важливим питанням сьогодення, у зв'язку із чим змістовне наповнення його компонентів повинно бути збалансованим, а неприпустимі випадки наділення арбітражного керуючого повноваженнями без достатньо чітких механізмів регулювання інституту банкрутства та інституту арбітражного управління, з надзвичайно великим навантаженням на його діяльність відповідальності, зокрема адміністративно-правової та кримінально-правової відповідальності, як у якості службових, так і посадових осіб, суб'єктів незалежної професійної діяльності, як це певною мірою має місце на даний час, – потребує вдосконалення правового регулювання діяльності арбітражного управління. Правовий статус арбітражного керуючого та його повноваження повинні негайно видозмінюватись у залежності від утворення сприятливих умов щодо виникнення негативних ситуацій, як своєрідний імунітет проти корупції. Інститут арбітражного управління віддає перевагу ефективному веденню бізнесу та розробці системи антикризового управління. На антикризовому управлінні зосереджують увагу як вітчизняні, так

і зарубіжні вчені, праці яких заслуговують на увагу: так, Л.О. Лігоненко зазначає, що «антикризове управління – це спеціально організоване, постійно діюче управління, що має на меті негайне виявлення ознак кризового стану, а також їх ліквідацію задля забезпечення відновлення діяльності окремого підприємства та запобігання його банкрутству» [7].

С.Ю. Кулакова написала, що «Антикризова програма підприємства – центральна ланка антикризового управління, що пов'язує його мету і систему цілей, способи їх досягнення із завданням виходу з нестабільного положення і забезпечення подальшого динамічного розвитку суб'єкта господарювання» [8]. На жаль, як свідчить практика, правове становище арбітражного керуючого у правовідносинах із питань банкрутства та в суспільстві стало неприпустимо залежним, початок якому заклав Закон про банкрутство від 14.05.1992 року [1] та посилив чинний Закон 2343 [2], який фактично зробив арбітражного керуючого «ручним», створив умови для «мережевого арбітражного керуючого» – це коли арбітражні керуючі між собою обмінюються довіреностями на представництво інтересів боржника в судах або на комітетах кредиторів із метою створити прецедент іншому арбітражному керуючому для усунення його із справи про банкрутство, перетворивши арбітражного керуючого на «свого або нашого», – зазвичай це арбітражні керуючі, які є штатними працівниками-юристами в банківських або приватних концернах/холдингах або працюють у юридичних фірмах або адвокатських бюро чи конторах. задовольняючи їх вимоги, не виключенням є і арбітражний керуючий, який бере до себе в контору менш досвідчених арбітражних керуючих, які працюють на нього за довіреностями. Діями арбітражних керуючих, наділених значними повноваженнями, управляють регіональні адміністрації, різні фінансово-промислові групи, групи кредиторів, винайняті ними адвокати, і звичайно,

самі ж арбітражні керуючі, які мають політичну підтримку або адміністративні зв'язки з правоохоронними органами, органами влади.

Тобто в арбітражних керуючих втрачена самостійність, а разом із нею і незалежність, яка передбачена ч. 1 ст. 99 діючого Закону 2343 [2]. Наявність у чинному законодавстві України проталин у регулюванні правового статусу арбітражного керуючого зумовлює потребу в дослідженні теоретичних питань правового розуміння та регулюванні діяльності арбітражного керуючого, розробленні відповідних науково обґрунтованих рекомендацій щодо розвитку і вдосконалення українського законодавства в цій сфері шляхом комплексного дослідження правових статусів арбітражного керуючого у відповідності до класифікації та визначень теорії держави і права та спеціальної правосуб'єктності статусу арбітражного керуючого.

Чинним Законом 2343 [2] арбітражний керуючий наділений спеціальним статусом суб'єкта незалежної професійної діяльності.

До першого правового професійного статусу арбітражного керуючого можна віднести: початковий – набувальний статус, передумовою набуття якого законодавець ставить отримання громадянином України правосуб'єктності (праводієздатність) на підставі Свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, тому що вона полягає в здатності фізичної особи мати права, виконувати обов'язки, нести відповідальність, отримувати винагороду за свою діяльність, сплачувати податки і збори тощо. Проте, отримавши відповідне свідоцтво, фізична особа – арбітражний керуючий, ще тільки отримує від держави «має» мати право на здійснення діяльності арбітражного керуючого (ч. 3 ст. 4 Закону № 2343) і набуває другого правового статусу арбітражного керуючого лише після призначення його господарським судом у встановленому порядку [4], в справі про банкрутство як: розпоряд-

новища арбітражного керуючого, який визначає його положення в інституті банкрутства, встановлює його роль та місце у правовідносинах із питань банкрутства. Таким чином, арбітражний керуючий наділяється третім правовим статусом – службової особи, і може здійснювати повноваження: розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора на всіх цих стадіях судових проваджень у справі про банкрутство, а в статусі ліквідатора він ще й поєднує в собі статус службової і посадової особи [2]. Аналіз чинного законодавства України дозволяє дійти висновку про те, що юридична відповідальність арбітражного керуючого включає господарсько-правову, цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальності, що надає нам підстави зробити висновок, що засобів покарання, застереження і засобів адміністративного впливу на діяльність арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) значно більше, ніж повноважень у арбітражного керуючого порівняно з можливістю їх безперешкодного виконання, а нормативними актами, які регулюють цю відповідальність, більш ніж достатньою мірою передбачено притягнення арбітражного керуючого до відповідальності, який на різних стадіях банкрутства несе різну ступінь деліктоздатності [22].

Призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство та порівнювання арбітражного керуючого до статусу службової особи підприємства – боржника, автоматично перетворило його діяльність у «правове становище» та надало можливість усім контролюючим органам втручатись у його діяльність. Щодо контролю за діяльністю арбітражного керуючого, то слід виділити такі види: перший – це судовий контроль; другий здійснюється комітетом кредиторів шляхом надання арбітражним керуючим звітів передбачених Законом 2343 [2]; до контрольних функцій також входить можливість оскаржен-

ня дій арбітражного керуючого; право комітету кредиторів на звернення з клопотанням про усунення арбітражного керуючого та призначення нового арбітражного керуючого; третій – це адміністративний контроль, який здійснюється з боку державного органу з питань банкрутства. Прогалинами в законодавстві вміло користуються кредитори, та здебільшого маніпулюючи своїм привілейованим становищем, самі ж і створюють для арбітражного керуючого неприпустимі умови для законного виконання повноважень арбітражного керуючого. У такій ситуації становище арбітражного керуючого стає критично-залежним від прийняття рішень комітетом кредиторів, господарським судом, органом контролю за діяльністю арбітражного керуючого, правоохоронними органами тощо.

Правовий статус арбітражного керуючого має низку особливостей, його діяльність поширюється далеко за межі виділеної індивідуальної господарської справи, є взаємозалежною, багаторівневою, складнопідрядною, комплексною конструкцією системи складних взаємовідносин, який поділяється на: адміністративно-господарський, господарсько-правовий, господарсько-процесуальний, кримінально-правовий статуси арбітражного керуючого і деталізується на загальний, спеціальний, галузевий та індивідуальний правові статуси, а правове становище арбітражного керуючого утворює сума загального, спеціального та індивідуального статусів, співвідношення яких варіюється залежно від конкретних ситуацій у правовідносинах із питань банкрутства. Ці правовідносини є базою правового регулювання інституту арбітражного управління у правовідносинах з питань банкрутства. Як зазначає Ю.В. Твердохліб, «хоча завдання арбітражного керуючого варіюються незалежно від введеної господарським судом процедури, мета арбітражного управління залишається єдиною – повне виведення підприємства-боржника

сам арбитражного управляючого, определены пути совершенствования законодательства в сфере регулирования института банкротства и института арбитражного управления как средства отдельного регулирования деятельностью арбитражного управляющего, обоснована необходимость направлений совершенствования правового статуса арбитражного управляющего на основе теории государства и права, анализа действующих нормативно-правовых актов.

The article investigates and describes the legal status of the arbitration manager, conducts a legal analysis of his legal status as an equivalent concept of the legal status of the arbitration manager in the legal relation of bankruptcy in accordance with the classification and definitions of the theory of state and law. The questions of the special legal personality of the arbitration manager are revealed. The assessment of the general (constitutional, legal), special legal, branch and individual status of the arbitration manager, the ways of improvement of the legislation in the field of regulation of the bankruptcy institute and the institute of arbitration management as a means of separate regulation of the activity of the arbitration manager is determined, the necessity of directions of improvement of the legal status of the arbitration manager based on the theory of state and law, analysis of existing legal acts is justified.

Література

1. Про введення в дію Закону України «Про банкрутство» Постанова Верховної Ради України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України від 14.05.1992 року № 2344-XII.
 2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII (зі змінами і доповненнями). // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.

3. Про затвердження Порядку формування і ведення Єдиного реєстру арбитражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України : Наказ Мінюст від 26.03.2013 р. № 541/5, зареєстрований в Мінюст України 28.03.2013 р. за № 514/23046 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0514-13>.

4. Про затвердження нової редакції Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбитражного керуючого у справах про банкрутство : Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 р. № 8, погоджено Мінюст України (лист від 12.07.2016 р. № 24098/15282-0-32-16/9) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008600-16>.

5. Порядку контролю за діяльністю арбитражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) : Наказ Мінюст України 27.06.2013 р. № 1284/5, зареєстрований в Мінюст України 3.07.2013 р. за № 1113/23645 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1113-13>.

6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

7. Лігоненко Л.О. Антикризисное управління підприємством : навч. посіб. Київ : Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2005. 377 с.

8. Кулакова С.Ю. Особливості антикризового управління підприємством у сучасних умовах розвитку економіки. Ефективна економіка. 2014. № 10.

9. Міміна Н. Правовий статус арбитражного керуючого за законодавством України. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». 2014. № 12. С. 24–28.

10. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. Київ, Львів : Край, 2007. 188 с.

11. Петришин О.В. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація. Київ : НМКВО, 1990.

12. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий ста-

тус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–98.

13. Ківалов С.В., Музиченко П.П., Крестовська Н.М., Крижановський А.Ф. *Основи правознавства України : навчальний посібник*. Харків : Одіссей, 2002. С. 90–134. ISBN 966-633-125-X.

14. Кравченко В.В. *Конституційне право України : навч. посібник*. Київ : Атіка, 2000. С. 89.

15. Кравченко В.В. *Конституційне право України : навч. посіб.* Київ : Атіка, 2004. С. 111. Серія 18. *Економіка і право* 147 2.

16. Колодій А.М. *Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб.* Київ : Юрінком Інтер, 2004. 336 с.

17. *Теорія держави і права : навч. посіб.* / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін. ; за заг. ред. В.В. Копейчекова. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 368 с.

18. Скакун О.Ф. *Теорія держави і права : підручник. 4-те видання допов. і перероб.* Київ : Алерта, 2013. 524 с.

19. Скакун О.Ф. *Теорія держави і права : підручник*. Харків : Консум, 2001. 656 с.

20. Бартошек М. *Римское право (Понятия, термины, определения)*. Москва : Юридическая литература, 1989. 448 с.

21. Матузов Н.И. *Правовой статус личности: понятие, структура. Правопорядок и правовой статус личности в развитии социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977 года*. Саратов : Издательство Саратовского университета, 1976. С. 224–225.

22. Кравчук М.В. *Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права : навчальний посібник*. Тернопіль : Картоблани, 2002. 247с.

23. Селіванов А.О. *Правосуб'єктність арбітражного керуючого в процедурі банкрутства (проблемні питання). Санація та банкрутство*. 2010. № 1. С. 118–120.

24. Тведохліб Ю.В. *Місце арбітражного управління при розгляді справ про банкрутство. Санація та банкрутство*. 2014. № 2. С. 102–105.

УДК 343.432/433 (477)

В. Федоров,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Становлення правової держави і модернізація демократичних принципів суспільного життя передбачають визнання переваги загальнолюдських цінностей. Конституція України, яка була прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р., передбачає, що людина, її життя, здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Проголосивши зазначені цінності, Україна прямує до правової держави, яка відповідно до Конституції гарантує кожному не тільки право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), а й дійовий механізм реалізації конституційних норм. Однією з дійових ланок такого механізму є кримінально-правові засоби, якими передбачено відповідальність за посягання на життя, здоров'я, свободу та недоторканність громадянина.

Злочини, передбачені у ст. 146 КК України, є доволі поширеними в сучасному світі. Кожного року їх жертвами стають близько 15 тисяч осіб, зокрема в Україні. Високий ступінь тяжкості незаконного позбавлення волі та викрадення людини, значне зростання за останній час даного виду злочину поставили питання про необхідність видання таких нормативно-правових актів, які б змогли забезпечувати ефективний захист прав і свобод громадян. Дані два склади злочинів були криміналізовані в КК України 2001 року в одній статті – ст. 146, що досі викликає зауваження науковців. Це стало причиною того, що дослідження складу злочину в комплексі, передбаченого ст. 146 КК Укра-

їни, здійснено досі не було. Зазвичай правознавці досліджують лише один із складів зазначеної статті, тобто або незаконне позбавлення волі, або викрадення людини.

Об'єктивна сторона злочину, закріпленого ст. 146 КК України, передбачає такі діяння: 1) незаконне позбавлення волі; 2) викрадення людини. Вчинення одного із зазначених діянь є достатнім для встановлення об'єктивної сторони злочину. Склад цього злочину – формальний.

Незаконне позбавлення волі полягає у протиправному перешкоджанні людині обирати за своєю волею місце знаходження. Воно може виявитися в затриманні потерпілого в тому місці, де він знаходиться не бажає, або поміщенні його в таке місце, яке він не має змоги вільно залишити. Це діяння може бути здійснене шляхом застосування фізичного насильства (наприклад, потерпілого зв'язують і зачиняють у підвалі, поміщують у задалегідь підготовлене місце тощо), а також шляхом психічного насильства (наприклад, під загрозою застосування зброї потерпілого примушують залишатися у приміщенні). Воно може бути вчинене і шляхом обману (наприклад, людину заманюють у будь-яке місце і зачиняють із метою позбавлення волі). Наприклад, громадяни Ч. та В. 8 квітня 2007 року під час сварки в лісі зі своїм знайомим Т. нанесли останньому удари рукою та ногами по тулубу, змусивши потерпілого залізти в багажник автомобіля. Після цього кришку багажника зачинили і, утримуючи Т. у багажнику

організованою групою; 2) спричинення тяжких наслідків.

З урахуванням наукової доктрини та зарубіжного досвіду можемо зробити такі зауваження: 1) ознака «вчинення щодо малолітнього» має бути змінена на «вчинення щодо неповнолітнього»; 2) необхідно конкретизувати в законодавстві поняття «тривалий час», а саме встановити його строком у сім діб; 3) встановити додаткову кваліфікуючу ознаку – незаконне позбавлення свободи або викрадення людини, вчинене для приготування до злочину або полегшення його вчинення. В умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації доцільним є і встановлення за прикладом КК ФРН окремого складу злочину – «насильницьке вивезення особи за територію країни або перешкодження повернення такої особи з-за кордону».

У результаті проведеного дослідження можемо зробити наступні рекомендації щодо внесення зміни в КК України в такому вигляді:

«Стаття 146. Незаконне позбавлення волі людини.

1. Незаконне позбавлення волі – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на строк до 5 років.

2. Те саме діяння, вчинене щодо неповнолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох чи більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу, або вчинене для приготування до злочину або полегшення його вчинення, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до 8 років.

3. Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або такі, що спричинили тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від восьми до 12 років.

Примітка. Тривалим часом визнається час понад 7 діб.

Стаття 146-1. Викрадення людини

1. Викрадення людини – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Те саме діяння, вчинене щодо неповнолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох чи більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу, або вчинене для приготування до злочину або полегшення його вчинення, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі до восьми років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або такі, що спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від восьми до 12 років.

Стаття 146-2. Насильницьке вивезення особи за територію країни або перешкодження поверненню такої особи із-за кордону.

1. Насильницьке вивезення особи за територію країни шляхом обману, погроз, застосування насильства або перешкодження поверненню такої особи із-за кордону – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі до п'яти років.

Ключові слова: незаконне позбавлення волі, викрадення людини, проти волі потерпілої особи, ізоляція, обман, тривалий час, спосіб позбавлення волі.

У статті розглядаються питання, пов'язані зі складом злочину, передбаченого статтею 146 КК України. Автором відмічається, що дана стаття містить два окремих складу злочину, що не є цілком вірним. У зв'язку із цим вносяться пропозиції про виділення даних норм в яко-

сті самостійних, про вдосконалення їх структур, зокрема що стосується кваліфікуючих ознак.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с составом преступления, предусмотренным статьей 146 УК Украины. Автором отмечается, что данная статья содержит два самостоятельных состава преступления, что не совсем верно. Поэтому вносятся предложения о выделении данных норм в качестве самостоятельных, о совершенствовании их структур, в частности касательно квалифицирующих признаков.

Article deals with the issues connected with the corpus delicti of article 146 of the Ukrainian Criminal Code. Author reveals that this article contains two separate corpus delicti, which is not really reasonable. Based on that the author suggests to distinguish these two norms as separate, comments on improvement of their structures, namely in relation to aggravating circumstances.

Література

1. Андреева Л.А. Квалификация умышленных убийств, совершенных при

отягчающих обстоятельствах : учебное пособие. 3-е изд. Ленинград. 1989. 59 с.

2. Зелінський А.Ф. Коржанський М.Й. Корислива злочинна діяльність. Київ : Терези, 1998. 144 с.

3. Кротов С.Е. Дифференциация уголовной ответственности в зависимости от категоризации преступлений, квалифицирующих признаков и обстоятельств, отягчающих наказание : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Москва. 2005. 176 с.

4. Лесниевски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. Москва : НОРМА, 2000. 400 с.

5. Растегаев А.А. Анализ общеуголовной корыстной преступности. Методика анализа преступности. Москва. 1986. 79 с.

6. Уголовное право России. Особенная часть / под ред. А.И. Рарога. Москва : Институт международного права и экономики, 1996. 480 с.

7. Фельдштейн Г.С. Уголовное право и психология. Роль мотива в уголовном праве. Право и жизнь. 1925. Книга № 6. С. 55–63.

8. Вирок Конопотського міськрайонного суду Сумської області від 15 серпня 2007 р. (справа 1-294/2007). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

9. Вирок Березанського районного суду Київської області від 22 березня 2010 р. (справа 1-5/2010). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

УДК 346.544.4:341174(4)

Т. Шевченко (Каплюченко),
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри правознавства
Одеського національного політехнічного університету

ДІЯЛЬНІСТЬ НАГЛЯДОВИХ ОРГАНІВ ТА ОРГАНІВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ВИКОНАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО БЕЗПЕКИ ПРОДУКЦІЇ В ЄС НА РИНКУ НЕПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ

Як відомо, ЄС був створений шляхом укладення договорів між суверенними державами, і сьогодні у важливих випадках згода всіх держав-членів залишається єдиним правилом визнання. Багато в чому ЄС, створивши свій внутрішній ринок, завдячує міжнародному праву, зокрема праву міжнародних договорів.

Внутрішній ринок ЄС розвивається через конфлікт між національним та глобальним виміром правої інтеграції. На сучасному внутрішньому ринку ЄС відбувається синтез великої кількості видів ринків, які взаємодіють між собою, але, на нашу думку, головним із них є споживчий ринок – ринок споживчих товарів і послуг.

Метою роботи є розмежування компетенцій ЄС між органами, які здійснюють заходи з ринкового нагляду, та органами, що забезпечують виконання законодавства щодо безпеки продукції.

Незважаючи на чисельні публікації в галузі правового регулювання ринкових відносин в ЄС, на сьогодні залишаються невирішеними ще багато питань, пов'язаних із розвитком правової сфери регулювання споживчого ринку непродовольчих товарів, що зумовлено високою динамікою відносин та швидким технологічним розвитком. Дослідження цих питань у правовій площині є

досить важливим і потребують ґрунтовного наукового вивчення. Для подальшого дослідження ринкового нагляду та оцінки відповідності в ЄС важливим є розуміння компетенцій органів ЄС у цих сферах. Відповідно до вимог ЄС ринковий нагляд повинен бути інституційно відокремлений від функції оцінки відповідності.

Успішна політика безпеки на споживчому ринку ЄС у своєму підґрунті має ефективний та дієвий нагляд за ринком. Саме зусилля держав-членів, спрямовані на виявлення та видалення небезпечної продукції з ринків, забезпечують політичній структурі можливість належної реалізації та життєздатності. Така позиція є корисною не тільки для європейських споживачів, адже компанії-виробники також вимагають однакових умов для інновацій та процвітання [1]. Ринковий нагляд визначено важливим інструментом забезпечення виконання Директив «Нового підходу», зокрема за допомогою заходів перевірки відповідності продукції чинним директивам, застосування заходів для приведення невідповідної продукції у відповідність до вимог, а також застосування санкцій у відповідних випадках [2].

Методологічний інструментарій дослідження обрано з урахуванням мети

ЄС і кандидатів у члени ЄС були представлені на нарадах для того, щоб забезпечити високий рівень прозорості. У Статуті PROSAFE містяться керівні принципи для цієї організації і її членів. На засіданні Генеральної Асамблеї PROSAFE у травні 2016 року, який відбувся в Любляні (Словенія), проект Статуту PROSAFE був узгоджений усіма його членами.

Починаючи з 2006 року PROSAFE взяв на себе ініціативу щодо координації ряду спільних дій між різними організаціями з нагляду за ринком в ЄС. Проект під назвою «Посилення нагляду за ринком в Європі на основі передових методів» (EMARS) (здійснювався з 2006–2009 роках) реалізовувався за фінансової підтримки Генерального директорату з охорони здоров'я та захисту споживачів, а також Європейської асоціації вільної торгівлі (EFTA) та низки європейських країн [6] та EMARS II (2009–2011 роках), мав високе значення у вдосконаленні методів механізму ринкового нагляду. Мета проекту полягала в підвищенні безпеки продукції для споживачів і посиленні ефективності нагляду за ринком із мінімальним навантаженням для промисловості.

Наразі Європейське співробітництво з питань ринкового нагляду здійснюється через неформальні групи органів із нагляду за ринком, які називаються групами адміністративного співробітництва (AdCos). Члени цих груп призначаються державами – членами і представляють національні компетентні органи нагляду за ринком по секторах. Вони зустрічаються кілька разів на рік для обговорення питань нагляду за ринком у сфері їхніх компетенцій, а також із метою забезпечення ефективного, комплексного і послідовного нагляду за ринком. Їхніми основними цілями є: досягнення правильного і однакового застосування положень законодавства в межах єдиного ринку; підвищення ефективності нагляду за ринком, для єдиного ринку; встановлення відповідних каналів зв'язку між національними урядами та комісією; налагодження і

координація спільних дій із нагляду за ринком у разі перетину кордонів; обмін досвідом, посилення співпраці в області практики оцінки відповідності, а також окремі випадки.

Європейське законодавство визначає ринковий нагляд як діяльність, що провадиться, і заходи, що вживаються державною владою, для забезпечення відповідності продуктів вимогам, встановленим у відповідних актах гармонізованого законодавства ЄС. Нагляд повинен забезпечувати, щоб продукти не становили ризику для здоров'я, безпеки або будь-якого аспекту захисту суспільного інтересу (гл. 1, ст. 2 Регламенту № 765/2008 Європейського Парламенту та Ради) [7]. Ринковий нагляд має на меті забезпечити однаковий рівень захисту громадян у межах внутрішнього ринку, а також однорідне нормативне поле для суб'єктів економічної діяльності [7].

Шляхи постачання продукції на внутрішній ринок ЄС потребують координації нагляду за ринком за межами національних кордонів країн-членів. Таке співробітництво попереджає появу небезпечної продукції, від якої відмовились на ринку однієї країни-члена ЄС, на внутрішньому ринку ЄС через інші шляхи доступу на цей ринок. Таким чином, ринковий нагляд гарантує громадянам рівноцінний рівень захисту здоров'я та безпеки на всій території єдиного ринку ЄС незалежно від походження продукції та зумовлює підвищення ефективності законодавства ЄС, яке прагне захисту й інших суспільних інтересів та досягнення цілей ЄС [8].

Компетенція ЄС у галузі ринкового нагляду на споживчому ринку полягає головним чином у здійсненні правотворчої діяльності, встановленні однакових правил і норм на європейському рівні, які діють безпосередньо (регламент як акт уніфікації) або відповідно до яких держави-члени ЄС зобов'язані приводити своє національне законодавство у відповідність до гармонізованого законодавства ЄС (директиви як акти гармонізації). Правотворча

діяльності ЄС у сфері ринкового нагляду на споживчому ринку, як і в інших сферах, реалізується передусім його законодавчими інститутами: Європейським Парламентом і Радою, які можуть доручати Європейській Комісії як виконавчому інституту ЄС вживати додаткових заходів у формі виконавчих або делегованих актів [9].

Правотворча діяльність ЄС реалізується його інститутами шляхом прийняття законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у сфері ринкового нагляду на внутрішньому ринку. У зв'язку із цим варто відзначити, що термін «законодавство» в ЄС застосовується в широкому і вузькому сенсі [9]. У широкому сенсі термін «законодавство» застосовується до всього вторинного права ЄС. До вступу в силу змін до Установчих Договорів за Лісабонським договором термін «законодавство» використовувався в документах ЄС тільки в широкому сенсі. У результаті внесених змін змінилося і тлумачення терміну «законодавство ЄС», під яким розуміється не все вторинне право, а лише законодавчі акти. Термін «законодавчі акти» вперше включений до установчих документів Лісабонським договором та відповідно до статті 289 ДФЄС означає правовий акт, який має обов'язкову юридичну силу, прийнятий Радою та Європейським Парламентом за звичайною законодавчою процедурою або спеціальною законодавчою процедурою [10].

Горизонтальна складова частина ринкового нагляду в ЄС встановлює загальні принципи ринкового нагляду, тоді як вертикальна (або секторальна) встановлює правила ринкового нагляду для окремих типів продукції [11]. Загальна безпека продукції встановлюється Директивою 2001/95/ЄС [12]. Вона також визначає обов'язки держав-членів щодо нагляду за ринком для забезпечення безпеки споживчої продукції. Загальна безпека продукції встановлюється також настановами ЄС щодо виконання директив «Нового підходу». Загальний порядок та умови розміщення

продукції на внутрішньому ринку ЄС, проведення робіт з оцінки відповідності та акредитації, а також механізм ринкового нагляду окреслені в Регламентах № 764/2008 [13] та № 765/2008 [15], у Рішенні № 768/2008 [14] від 9 липня 2008 р.

Європейська Комісія шляхом використання системи електронних засобів розробляє та підтримує загальну систему архівації та обміну інформацією щодо наглядової діяльності на внутрішньому ринку та інформації щодо будь-якої невідповідності товару гармонізованому законодавству як ЄС, так і держав-членів. Система відображає нотифікацію та інформацію, передбачену ст. 22 Регламенту ЄС 765/2008 [15]. Відповідно до цієї статті держави-члени зобов'язані надавати Європейській Комісії інформацію, що є в їх розпорядженні, про продукти, які становлять ризик, зокрема дані, що стосуються ідентифікації продукту, його походження та ланцюгу його поставок, пов'язаного із ним ризику, сутності і тривалості вжитого національного заходу та будь-яких добровільних заходів, ужитих суб'єктами господарської діяльності.

Ефективною та дієвою у сфері непродовольчих товарів є система RAPEX, передбачена у статті 12 Директиви 2001/95/ЄС [12]. Водночас узгоджений нагляд за ринком ЄС потребує повного обміну інформацією про національні заходи в цій сфері, що не передбачено в даній системі. Доступ до системи RAPEX є відкритим не тільки для країн – членів ЄС, але й для країн-кандидатів, третіх країн і міжнародних організацій у рамках угод між ЄС і цими країнами або міжнародними організаціями, згідно з умовами, визначеними в таких угодах. Останні ґрунтуються на взаємності й включають положення про конфіденційність, що відповідають положенням, які застосовуються в ЄС (ч. 4 ст. 12 Директиви 2001/95/ЄС) [12].

ІТ-системи відіграють провідну роль у полегшенні обміну інформацією між

різними системами, наприклад, RAPEX, ICSMS, CIRCA та іншими. Часто виникають ситуації, коли в різні системи треба ввести однакові дані в різних форматах. Із метою уникнення дублювання планується розроблення сумісної ІТ-системи, яка забезпечить взаємодію з існуючими прикладними програмами. Зокрема, ICSMS є ІТ-системою Європейської Комісії, яка забезпечує комплексну комунікаційну платформу для спостереження між органами влади країн – членів ЄС [16].

Слід наголосити, що ICSMS – це не тільки механізм для надійного обміну інформацією між органами влади, а й платформа для впровадження політики ринкового нагляду [4]. Кінцевою метою ICSMS є допомога у виконанні однієї з основних цілей ЄС, що пов'язана із забезпеченням надійності та узгодженості у впровадженні та застосуванні європейського законодавства із забезпечення операторів і громадян можливістю отримувати всі переваги внутрішнього ринку. Система дозволяє отримувати доступ до інформації, а саме: про результати випробувань продукту; ідентифікаційні дані економічного оператора; оцінку ризику; аварії; про заходи, вжиті наглядовими органами влади для спільного, швидкого та ефективного розповсюдження інформації не тільки серед владних органів, але й громадськості [4].

Свого часу було розпочато розроблення нової платформи ICSMS-AISBL за фінансової підтримки ЄС [17]. ICSMS розвивається й далі, здійснює збирання, зберігання й обмін інформацією та передовим досвідом між усіма суб'єктами, що мають безпосереднє відношення до ринкового нагляду. Це включає публікацію результатів випробувань, результатів спільних дій, керівних принципів і роз'яснень для здійснення підготовки органів нагляду за ринком, тематичних досліджень, статистики та загальної інформації про ринку нагляду за товарами [18].

ICSMS складається із внутрішньої та громадської зон:

– внутрішня зона призначена тільки для авторизованих користувачів: органів нагляду за ринком, митних органів та органів ЄС. Вона містить всю наявну інформацію (опис продукту, результати випробувань, вжиті заходи);

– громадська зона для споживачів, користувачів і виробників. Інформація, яку видно у громадській зоні, містить лише несекретні дані, які стосуються продукції [18].

Сьогодні актуальним напрямком є створення синергії між GRAS-RAPEX і ICSMS, незважаючи на те, що вони мають дуже різні функції і тому допоки використовуються окремо. Адже інформація, пов'язана з нещасними випадками і травмами, викликаними небезпечними продуктами, на внутрішньому ринку повинна стимулювати зусилля зі здійснення заходів нагляду за ринком [19]. Сьогодні синергія між ICSMS та RAPEX дозволяє користувачам створювати RAPEX-проекти повідомлень на основі даних, вже частково доступних в ICSMS. Додаткові дані, необхідні для завершення повідомлення оповіщення RAPEX, повинні бути додані вручну через тире [19]. Також Європейською Комісією розглядається доцільність створення Громадських споживчих баз даних безпечних товарів (Consumer Product Safety Information Database), які зможуть включити в себе платформу для скарг і реєстрації травм. Ця платформа буде брати до уваги успіхи, досягнуті EUROSAFE, OECD та інших відповідних інструментів, наявних у цій області.

Загалом наразі заходи з ринкового нагляду та контроль за безпекою продукції, співпраці на рівні ЄС включають у себе:

– систему оперативної інформації (RAPEX) – систему оповіщення, яка полегшує швидкий обмін інформацією між країнами ЄС і Європейською Комісією;

– загальну систему інформаційної підтримки ICSMS для обміну інформацією, яка включає в себе кращі заходи, результати спільних дій, інформацію

та розмежуванню компетенцій ЄС між органами, які здійснюють заходи з ринкового нагляду, та органами, що забезпечують виконання законодавства щодо безпеки продукції.

Стаття посвячена дослідженню питань, пов'язаних з розвитком правової сфери регулювання потребителського ринку непродовольствених товарів, і розмежуванню компетенцій ЄС між органами, що здійснюють заходи з ринкового нагляду, та органами, що забезпечують виконання законодавства щодо безпеки продукції.

This article is devoted to the study of issues related to the development of the legal sphere of regulation of the consumer market of non-food products and the delimitation of EU competences between the authorities involved in market surveillance and the authorities enforcing legislation on product safety.

Література

1. Кунєва М. Передмова. Стандартизація, метрологія, сертифікація. УКРСЕПРО : вебсайт. URL : http://www.csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1317:2012-04-10-10-58-06&catid=41:2009-10-16-12-08-07&Itemid=56&lang=uk.

2. Захист прав споживачів в Європейському Союзі та Україні 2007. Аналітичний звіт. Спільнота споживачів та громадські об'єднання. Спільнота споживачів та громадські об'єднання Спільний проект Європейського Союзу та Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй : вебсайт. URL : <http://www.consumerinfo.org.ua/upload/iblock/377/ConsumerProtectionReport-ua.pdf>.

3. Opinion of the European Economic and Social Committee on the Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee: EU Consumer Policy Strategy 2007–2013 – empowering consumers, enhancing their welfare, effectively protecting them COM(2007) 99 final. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52008AE0259>.

4. «Блакитна настанова» із впровадження правил Європейського Союзу щодо про-

дукції. URL : <https://www.knteu.kiev.ua/file/MTc=/db801a8e0a18da8685b2f55f7bcbb392.pdf>.

5. Доклад Консультативной группы по надзору за рынком (Группы МАРС) о ее деятельности и о 14-м заседании в Женеве (26-27 сентября 2016 г.). United Nations Economic Commission for Europe : website. – [ECE/CTCS/WP.6/2016/12/]. URL : https://www.unecce.org/fileadmin/DAM/trade/wp6/documents/2016/ECE_CTCS_WP.6_2016_12R_MARS_report.pdf.

6. Best practice techniques in Market Surveillance. URL : http://www.prosafe.org/index.php?option=com_zoo&task=item&item_id=1490&Itemid=270.

7. Regulation (EC) № 765/2008 of the European Parliament and of the Council of 9 July 2008 setting out the requirements for accreditation and market surveillance relating to the marketing of products and repealing Regulation (EEC) № 339/93 (Text with EEA relevance). EUR-Lex : database. Official Journal of the European Union L. 218. 13.8.2008. P. 30–47. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32008R0765>.

8. Communication from the Commission to the European Parliament, the council and the european economic and social committee 20 actions for safer and compliant products for Europe: a multi-annual action plan for the surveillance of products in the EU. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013DC0076>.

9. Арабей Е.А. Правовые аспекты деятельности Европейского Союза в области защиты прав потребителей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – Международное право; Европейское право ; Москов. гос. юрид. ун-т им. О.Е. Кутафина, Воронеж. гос. ун-т. Москва, 2014. 256 с.

10. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / пер. А.О. Четвериков ; отв. ред. С.Ю. Кашкин. Москва : ИНФРА-М, 2008. 698 с.

11. Ринковий нагляд в Україні: реформи на шляху до європейського ринку. Документи з аналізу політики та планування інституційних змін / М. Борода та ін. Київ : Оптима, 2011. 22 с.

12. Directive 2001/95/EC of the European Parliament and of the Council of 3 December 2001 on general product safety (Text with EEA relevance). URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0095>.

13. Regulation (EC) № 765/2008 of the European Parliament and of the Council of 9 July 2008 setting out the requirements for accreditation and market surveillance relating to the marketing of products and repealing Regulation (EEC) № 339/93 (Text with EEA relevance). EUR-Lex : database. Official Journal of the European Union L 218. 13.8.2008. P. 30–47. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32008R0765>.

14. Decision № 768/2008/EC of the European Parliament and of the Council of 9 July 2008 on a common framework for the marketing of products, and repealing Council Decision 93/465/EEC (Text with EEA relevance). EUR-Lex : database. Official Journal of the European Union L 218. 13.8.2008. P. 82–128. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008D0768>.

15. Regulation (EC) № 764/2008 of the European Parliament and of the Council of 9 July 2008 laying down procedures relating to the application of certain national technical rules to products lawfully marketed in another Member State and repealing Decision No 3052/95/EC (Text with EEA relevance). EUR-Lex :

database. Official Journal of the European Union L 218. 13.8.2008. P. 21–29]. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008R0764>.

16. Information and Communication System on Market Surveillance / European Commission. URL : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/single-market-goods/internal-market-for-products/icsms/index_en.htm.

17. Session on ICSMS of the expert group on the Internal Market for Products, BRUSSELS 7TH JUNE 2013 – MINUTES / European Commission : official website. URL : <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5465/attachments/1/translations/en/renditions/native>.

18. Communication from the Commission to the European Parliament, the council and the european economic and social committee 20 actions for safer and compliant products for Europe: a multi-annual action plan for the surveillance of products in the EU. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013DC0076>.

19. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631.

ному рівні правового регулювання. Сформульовані пропозиції щодо подолання прогалів у правовому регулюванні сімейних правовідносин в Україні та в англійській правовій системі.

Исследовано и проанализировано правовое регулирование норм семейного права украинской и английской правовых систем. Рассмотрены характерные особенности основных правовых институтов семейного права указанных систем в контексте сравнительного анализа. Особое внимание уделено специфическим чертам выявления принципиальных разногласий и поиска возможных путей совершенствования отрасли семейного права на международном уровне правового регулирования. Сформулированы предложения по преодолению пробелов в правовом регулировании семейных правоотношений в Украине и английской правовой системе.

The legal regulation of the norms of family law of the Ukrainian and English legal systems was studied and analyzed. The characteristic features of the basic legal institutions of family

law of these systems in the context of comparative analysis are considered. Particular attention is paid to the specific features of identifying fundamental differences and finding possible ways to improve the branch of family law at the international level of legal regulation. Formulated proposals for overcoming gaps in the legal regulation of family relations in Ukraine and the British legal system.

Література

1. B. Hale, D. Pearl, E. Cooke and Bates *The Family, Law and Society* (5-th edition). 2002. P. 415.
2. Tina Bond, Jill M. Black and Jane Bridge. *Family Law*. Oxford University Press. 2007. Гл. 3.
3. *Civil Partnership Act (2004)*. Parliament of United Kingdom. 2004. Chapter 33. URL : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/33/introduction/enacted>.
4. *Children Act (1989)*. Parliament of United Kingdom. 2004. Chapter 33. URL : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/36/contents>.
5. Харитонов Є.О. Рецензія римського права в Англії та її особливості. Римське право і сучасність (Шерешевські читання) : Матеріали міжнародної наукової конференції (4 грудня 2010 р. м. Одеса). Ч. 1. 2010 р. 156 с.

Чому деякі з них експліцитно закріплені та гарантовані сучасними конституціями, а деякі розвинуті виключно на доктринальному рівні та імпліцитно враховуються під час здійснення конституційного судочинства?

Загалом, чи дійсно є різниця у цих поняттях, чи вони є тотожними та комплексно характеризують ті права, які належать людині відповідно до самого факту її існування як соціобіологічної істоти, не потребують проголошення (визнання) таким політико-правовим утворенням, як держава, є первинними та такими, що спрямовані на забезпечення найбільш базових у сучасному світі потреб людини, та фактично є ключовими критеріями (загальним мірилом) правильності (правомірності, згідно з доктриною верховенства права (правовладдя)) діяльності держави, утвердження та забезпечення яких є основним обов'язком держави перед усіма її громадянами (Українським народом) та позитивним зобов'язанням перед усіма сучасними правовими державами конституційної демократії (Високими Договірними сторонами).

Ці питання заново відродились у конституційно-доктринальному дискурсі після прийняття Конституційним Судом України Рішення, яким, окрім того, що здійснене конституційне тлумачення ч. 3 ст. 22 Конституції України як офіційне, неоскаржуване, остаточне та загальнообов'язкове її розуміння, також змінено конституційно-правову позицію та закладено фактично нову концепцію, яка має принципово інше значення.

Із загальної теорії права також відома природно-правова концепція розуміння фундаментальних невідчужуваних прав людини як бар'єр, який у державі, що претендує іменуватися демократичною та правовою, не може бути подолано на власний розсуд ні законодавчою, ні виконавчою, ні судовою гілками влади. Вони становлять правове першоджерело. Їх існування поза правом та без права неможливе, як і право немислиме без прав людини.

Це – явища однієї сутності [2, с. 38]. Крім того, теорією конституційного права європейської традиції протягом останніх декількох сотень років були напрацьовані ключові критерії поділу людських прав (прав людини) на предмет їх фундаментальності в залежності від їх сутнісної значимості для самоіснування та самореалізації кожної людської істоти.

Так, основними ознаками концепції природних прав людини є: – їх загальний, тобто універсальний характер: такі права стосуються всіх без винятку людей – лише завдяки їхній належності до роду людського; – вічність (позаісторичність) змісту таких прав, який із плином часу не змінюється, адже, породжені одного разу і назавжди, такі права є незмінними; – абсолютність (невід'ємність) таких прав, заперечення наявності яких є неприпустимим з огляду на їх «вмотивованість» у природі людини і тому може кваліфікуватися як посягання на саме існування людської істоти як такої; – такі права також розуміються як «священні» [3, с. 143].

Крім того, абз. 10 підп. 2 п. 2 мотивувальної частини цього Рішення КС України встановлено, що зазначені положення необхідно розуміти так, що в разі ухвалення нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу 1) чинних 2) конституційних прав і свобод людини, якщо таке звуження призводить до 3) порушення їх сутності.

Тобто можна виділити три сутнісних орієнтири та критерії, на відповідність яким Конституційний Суд України в майбутньому перевірятиме законодавчі акти українського парламенту та які, відповідно, необхідно обов'язково враховувати потенційним суб'єктам права на конституційне подання і відповідним скаржникам у межах інституту конституційної скарги.

Такими критеріями, виходячи з розуміння ч. 3 ст. 22 Основного закону держави Конституційним Судом України, є: 1) практичне існування та важ-

із того, що положення частини третьої статті 22 Конституції України перебувають у системному зв'язку з іншими положеннями цієї статті (абз. 5 підп. 2. 2 п. 2 зазначеного Рішення). Зокрема, ч. 1 ст. 22 Конституції України встановлено, що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Тобто фактичний перелік конституційних прав людини (bill of rights), наявний у чинній редакції Основного закону держави, не є вичерпним. Однак, знову ж таки, в цьому випадку йдеться мова саме про фундаментальні людські права (права людини), тобто ті, які мають сутнісне (основоположне) для кожної людської істоти значення та, відповідно, мають настільки важливе внутрішнє значення, що потенційно можуть бути імпліцитно визнані конституційними.

Так, у Преамбулі зазначено, що Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, приймає цю Конституцію – Основний Закон України. Тобто одним із найбільш важливих стовпів, на яких побудована сучасна українська суверенна держава та її інституційна конституційна демократія, який прямо відображений у Преамбулі і сформульований як головний обов'язок України як держави, є обов'язок дбати про забезпечення прав і свобод людини.

Таким чином, з урахуванням сучасного європейського розуміння людських прав (прав людини), фундаментальні права надані людині від народження (самим фактом її існування), а сучасні конституції, як акти установчої (первинної) влади народу, спрямовані на обмеження публічної (вторинної) влади з метою забезпечення цих фундаментальних прав, закріплюючи їх як конституційні, лише гарантують їх та зобов'язують державу (публічну владу) поважати їх, спрямовувати владну діяльність на ефективний захист та на забезпечення порядків їх реалізації шляхом покладання відпо-

відних позитивних обов'язків на конституційному рівні. У тій же статті 22 Конституції України у частині 2 є пряме підтвердження того факту, що Українська держава дотримується європейської конституційної традиції, де основоположні права людини (людські права) є тим сутнісним фундаментом, центром, основою, беручи своє навчало з яких конструюється та функціонує весь конституційно-правовий лад держави Україна (людиноорієнтована модель державотворення) – конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (формулювання ч. 2 ст. 22 Основного Закону України).

Важливо в даному конституційному визначенні те, що зазначені права «гарантуються», тобто не визнаються чи проголошуються через акт державної волі, так званого подарунку від державної влади для людей, а є першоосновою цієї державної влади, обмежують її та спрямовують її діяльність саме на забезпечення та підтримку цих основоположних прав.

Інший, не менш важливий аспект – це те, що конституційні права не можуть бути скасовані. Так, як вже було зазначено вище, Конституційний Суд України, розтлумачивши це положення, зазначив, що скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація (абз. 4 підп. 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005).

У свою чергу, більш важливо проаналізувати не словникове значення слова «скасування», а правову природу першопричин, у відповідності до яких конституційні права і свободи а рїгої не можуть бути скасовані. Це прямо впливає з їх ключових ознак, які самозабезпечуються та існують у повній автономії від будь-яких рішень держави в особі органів державної влади.

Так, вказані фундаментальні права можуть бути ілюзорними у випадку їх ігнорування, зневажання та невизнання державою, абстрагування нею від виконання головного обов'язку, однак така

йде мова у відповідній публікації – відкритій інформації [6].

Можна дійти висновку, що розвиток осмислення даного права сучасними науковцями-конституціоналістами та теоретиками загального права поступово сприяє його усвідомленню як важливого демократично-правового елементу юридичного статусу фізичної особи у державі та суспільстві, що потенційно, слугуватиме правовими підставами до його аналізу на відповідність згаданим вище критеріям фундаментальності людських прав (прав людини) та у майбутньому, за належного правового аргументування, може стати предметом конституційного контролю у межах інституту конституційної скарги в Україні.

Загалом, закладена у ст. 22 Конституції України філософія прав людини (людських прав), незважаючи на велику ступінь динамічності та змін сучасних парадигм і концепцій загальної теорії розуміння права і держави, відповідає вимогам та викликам, що стають перед поточним конституційно-правовим станом України. Уможливити зазначене могло лише Рішення Конституційного Суду України № 5-р/2018 від 22 травня 2018 року, яким докорінно змінено попередню конституційно-правову позицію та змістовне розуміння ст. 22 Основного Закону України.

Підсумовуючи вищенаведене, можемо стверджувати, що кожне право людини (людське право), яке містить у собі потенціал до визнання його фундаментальним, має бути належно аргументоване як таке шляхом проходження всіх наведених вище ключових критеріїв визнання того чи іншого людського права фундаментальним. Окрім того, таке визнання не потрібно ставити в залежність від формального гарантування (текстуального закріплення відповідного права людини) в Конституції України.

Так, незважаючи на імперативну вимогу п. 6 ч. 2 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» про необхідність «обґрунтування твер-

джень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону», виходячи з вищенаведеного, загальних принципів права (конституційних норм прямої дії), доктрини конституціоналізму та на виконання ст. ст. 1, 3, 8, 21, 22, 151 прим. 1 Конституції України, особа вільно може обходити дане положення та належно обґрунтовувати порушення Законом будь-якого її фундаментального людського права, яке формально не закріплене Основним законом держави, однак імпліцитно впливає (черпає себе) безпосередньо з матерії Конституції України.

Ключові слова: фундаментальний (природні) права людини (людські права), інститут конституційної скарги, імпліцитність конституційно-правової матерії, Конституційний Суд України, європейська конституційна традиція.

Наукова робота присвячена окресленню проблематики становлення та сучасного стану функціонування інституту конституційної скарги в Україні, її осмислення та авторського пошуку шляхів до їх правового вирішення. Крім того, неабияка увага звертається на співвідношення конституційних прав людини з її фундаментальними (природними) правами як соціобіологічної істоти.

Научная работа посвящена определению проблем становления и современного состояния функционирования института конституционной жалобы в Украине, ее обдумывания и авторского поиска путей их решения правовыми способами. Кроме того, внимание акцентируется на взаимоотношении между конституционными правами человека и его фундаментальными (естественными) правами как социобиологического существа.

The scientific work is devoted to determining the actual legal problems of the formation and current state of functioning of the institution of a constitutional complaint in Ukraine, its deliberation and the author's search for ways to solve them by legal means. In addition, great attention focused on the relations between constitutional human rights and their fundamental (natural) rights as a socio-biological being.

Література

1. Дія права: інтегративний аспект : монографія / відп. ред. Н.М. Оніщенко. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2010.

2. Козюбра М.І. Верховенство права і Україна. Право України. 2012. № 1-2.

3. Добрянський С. До історії становлення сучасної концепції прав людини. Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : матеріали III Всеукр. круглого столу (Львів, 23-24 листопада 2007 р.). Львів : СПОЛОМ, 2008.

4. Політик і педофіл попросили Google «забути» їх. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/science/2014/05/140515_google_forget_ko/.

5. Право на забуття: бізнесмен виграв справу проти Google. URL : <http://yur-gazeta.com/golovna/pravona-zabuttya-biznesmen-ovigrav-spravu-proti-google.html>.

6. Axel Springer AG v Germany. URL : <http://www.5rb.com/case/axel-springer-ag-v-germany/>.

Б. Соловійов,
студент юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку проблема політичної корупції у виборчому процесі є надзвичайно поширеною, а її подолання є важливим кроком для розбудови демократичної, правової держави. В умовах слабких демократичних традицій, недостатньої ефективної діяльності органів публічної влади, недосконалого національного законодавства та низького рівня політико-правової культури сучасного суспільства політична корупція є однією з найвагоміших перешкод для додержання законності виборчого процесу, реалізації політичних прав і свобод громадян та утвердження принципу народного суверенітету. Політична корупція істотно впливає на механізм народовладдя, викликаючи зростаючу недовіру громадян до виборів та органів державної влади, негативні соціально-політичні процеси.

На думку багатьох дослідників, саме корупція є першочерговою причиною порушення конституційних прав і свобод у сфері волевиявлення. Проаналізувавши різноманітні джерела, ми дійшли висновку, що політична корупція – одна з найбільших проблем виборчого процесу в Україні, явище, що перешкоджає розвитку громадянського суспільства та його інститутів, підвищенню рівня політичної та правової культури населення. Слід погодитися з думкою Мельника, який вважає, що політична воля є вирішальним фактором ефективної протидії корупції. Саме вона визначає зміст і ефективність двох інших основних факторів протидії корупції – антикорупційної законодав-

чої бази та діяльності органів влади з її застосування [3, с. 38; 5, с. 56].

Проблема протидії політичній корупції висвітлена у працях як вітчизняних вчених, таких як М. Мельник, Г. Кохан, В. Ташій, А. Сафоненко, О. Терешук, О. Соснін, Л. Чубата, так і зарубіжних дослідників: С. Роуз-Екерман, П. Джерелі, С. Ліпсет, О. Нікелін, Л. Петтер, Дж. Скотт та ін. Однак питання розроблення конкретних механізмів протидії політичній корупції у виборчому процесі (насамперед, щодо впровадження електронної системи голосування) не було досліджено достатньою мірою. Проаналізувавши зарубіжний досвід щодо протидії політичній корупції, ми виокремили такі основні механізми боротьби з нею:

- впровадження електронного голосування;
- обмеження засобів та можливостей проведення агітації;
- обмеження фінансування виборчих кампаній [7, с. 339].

Метою даного дослідження є аналіз системи електронного голосування як механізму забезпечення мінімізації політичної корупції в Україні під час виборчого процесу (максимального звуження можливостей та меж її прояву) із метою підвищення законності процедури волевиявлення, сприяння реалізації повною мірою політичних прав та свобод громадян, розбудови демократичної правової держави. Актуальність мети роботи зумовлена загостренням проблеми поширення політичної корупції у виборчому процесі, збільшенням різноманітності форм її прояву на сучасному етапі.

міграції населення вимагають більш детального вивчення аспекту спрощення процедури волевиявлення як гарантії реалізації активного виборчого права за кордоном. Даному питанню, зокрема, присвячена Резолюція 1459 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про усунення обмежень права голосу» від 24.06.2005 року. Відповідно до пункту 3 даного документу Асамблея звертає увагу на пріоритет надання ефективних вільних та рівних виборчих прав якомога більшій кількості громадян незалежно від етнічного походження, місця проживання, стану здоров'я, наявності судимості тощо, враховуючи право голосу тих громадян, які проживають за кордоном.

Ураховуючи значення права голосу в демократичному суспільстві, держави – члени Ради Європи повинні забезпечити своїм громадян, які перебувають за кордоном, можливість голосувати на національних виборах. Дані держави повинні вжити відповідних заходів із метою максимально полегшити реалізацію виборчих прав, дозволивши голосувати заочно (поштою), в консульських установах або з використанням електронних засобів відповідно до Рекомендації (2004) 11 Комітету міністрів Ради Європи «Щодо правових, операційних та технічних стандартів електронного голосування». Для цього держави-члени повинні співпрацювати одна з одною, утримуватися від створення непотрібних перешкод на шляху ефективної реалізації виборчих прав іноземців, які проживають на їхній території (пункт 7 Резолюції) [9].

У зв'язку з викладеним вище однією з пропозицій Асамблеї щодо усунення обмежень права голосу є запровадження електронного голосування як форми заочного голосування з метою полегшення реалізації виборчих прав (пп. с п.11 Резолюції). Використання даного механізму позбавляє громадян, які на час проведення виборів перебувають за кордоном, потреби відвідувати дипломатичні установи держави, громадянами якої вони є, в країні

перебування, що, безумовно, спрощує процес волевиявлення. Прикладом можуть слугувати вибори до Сенату Франції у 2009 році, вибори у Філіппінах 2007 року (340 тис. та 27 тис. виборців відповідно, які перебували за кордоном, мали змогу проголосувати).

Важливо зазначити, що запровадження системи електронного голосування сприяє збільшенню явки виборців. До прикладу, така ситуація має місце в Індії, де online-голосування підвищило явку в середньому на 28%, та Об'єднаних Арабських Еміратах, де відсоток тих, хто проголосував, виріс приблизно на 20% [2, с. 32].

У рамках законодавства Європейського Союзу електронне голосування знайшло своє закріплення в «Керівних принципах щодо виборів», ухвалених Венеціанською Комісією 5-6 липня 2002 року, Рекомендації (2004) 11 Комітету міністрів Ради Європи «Щодо правових, операційних та технічних стандартів електронного голосування» [6; 7]. У цих нормативних актах закріплені основні вимоги, які пред'являються до електронного голосування. Згідно з п. IV ст. 3.2., ст. 43 вищезгаданих «Керівних принципів щодо виборів» електронне голосування може бути використане лише в тому випадку, якщо воно безпечне (тобто система може протистояти спробі свідомого зламу) й надійне (якщо методи електронного голосування здатні функціонувати автономно, незалежно від будь-яких збоїв в апаратних засобах і програмному забезпеченні). Необхідною умовою застосування даного механізму є можливість виборця одержати підтвердження того, що він проголосував, відразу після здійснення волевиявлення і за необхідності виправити помилку, яка була допущена під час голосування без порушення принципу таємниці голосування. Надзвичайно важливе значення має така риса системи, як прозорість (транспарентність), що означає передбачення можливості перевірки її належного функціонування [1, с. 55, 70, 273].

виявлення. Після цього має з'явитися інформація про те, що голос виборця за певного кандидата або партію зараховано, що дає можливість виборцю отримати підтвердження та виправити помилку, якщо вона має місце, шляхом анулювання попереднього результату та здійснення повторного вибору. Дані передаються на сервери, розташовані у ЦВК, обробляються та підраховуються. Дана процедура передбачає запровадження механізму online-голосування як різновиду електронного.

Вважаємо за потрібне зазначити, що традиційний спосіб голосування теж потребує змін. Перспективною вважаємо ідею розміщення в кабінах для голосування оптичних сканерів-зчитувачів, які ідентифікують виборця за допомогою сканування його документа (внутрішнього біометричного або звичайного паспорта) та допускають його до голосування, якщо інформація про особу є в базі даних (електронному списку) виборців та волевиявлення нею ще не було здійснене, та тачскрінів (планшетних комп'ютерів чи сенсорних дисплеїв), які замість паперових бюлетенів дозволяють виборцю здійснити волевиявлення шляхом, аналогічним вищезгаданому. Для людей з обмеженими можливостями можуть бути створені окремі кабіни для голосування (наприклад, із голосовими підказками для осіб із вадами зору). Працівники дільничних виборчих комісій у такому випадку повинні надати консультативну допомогу виборцям, спостерігати за дотриманням ними всіх вимог та правил проведення голосування. Підрахунок голосів теж має бути автоматизовано, а результати, вся інформація з кожної виборчої дільниці та округу передаватимуться до головного серверу ЦВК.

Вважаємо, що процедура електронного голосування може вирішити низку проблем, у тому числі корупційних, які мають місце у виборчому процесі в Україні.

У результаті аналізу зарубіжного досвіду щодо протидії політичній корупції у виборчому процесі було з'я-

совано, що застосування електронного голосування є одним із найбільш дієвих механізмів боротьби з нею. На нашу думку, запровадження системи електронного голосування в Україні дасть можливість: спростити виборчий процес та підвищити рівень довіри громадян; забезпечити здійснення волевиявлення та підрахунок голосів із мінімальним втручанням, зменшити залежності виборчого процесу від людського фактору; знизити витрати на проведення виборів, пов'язані із друком бюлетенів, залученням великої кількості людських ресурсів; зменшити використання корупційних махінацій із бюлетенями; створити чітку, прозору, швидку систему автоматичного підрахунку голосів; полегшити процедуру участі в голосуванні для виборців, які перебувають за кордоном; ліквідувати необхідність особисто відвідати виборчу дільницю під час виборів; максимально врахувати потреби різних груп виборців (люди з обмеженими можливостями, люди похилого віку і т.д.). Усе перераховане сприятиме мінімізації політичної корупції у сфері волевиявлення, дотриманню законності у виборчому процесі та розбудові демократичної правової держави.

Ключові слова: політична корупція, виборчий процес, електронне голосування, вибори, фальсифікація результатів виборів.

Стаття присвячена питанню аналізу електронного голосування як механізму подолання політичної корупції у виборчому процесі в Україні.

Статья посвящена анализу электронного голосования как механизма преодоления политической коррупции в избирательном процессе в Украине.

The article is devoted to the analysis of the e-voting as a mechanism for fighting political corruption in the election process in Ukraine.

Література

1. Європейський демократичний дорожок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. Київ. 2009. 500 с.
2. Линник Н. Можливості модернізації виборчого процесу через електронні механізми. Вісник Центральної виборчої комісії. 2015. № 1. С. 32–33.
3. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ : Атіка, 2001. 304 с.
4. Мусяка В. Кому і навіщо впроваджувати електронне голосування? Третья Українська Республіка. 2013. URL : <http://www.3republic.org.ua/ua/ideas/11613>.
5. Пасічник В. Демократизація державного управління у контексті забезпечення національної безпеки та боротьби з корупцією. Демократичне врядування. 2014. № 13. С. 55–65.
6. Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report. Adopted by the Venice Commission at its 51st session (Venice, 5-6 July 2002). URL : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2002\)023rev-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2002)023rev-e.aspx).
7. Council of Europe. Recommendation on legal, operational and technical standards for e-voting – explanatory memorandum. Rec(2004)11. URL : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=778189>.
8. If e-voting is currently being used, what is the current status of e-voting in general? URL : <http://www.idea.int/db/fieldview.cfm?field=495&region=-1>.

Н. Кирєєва,

аспірант кафедри господарського права та процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДПИС ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Однією з основних новел на ринку фінансових послуг в умовах інформаційного суспільства стала поява електронних фінансових послуг. Їх поява викликана використанням нових комп'ютерних і комунікаційних технологій у даній сфері, а популяризація – зручністю та ефективністю в наданні споживачам. Основними перевагами таких послуг стали швидкість та економічність їх надання. Тому на даний момент переважна більшість фінансових установ розпочали активно надавати електронні фінансові послуги споживачам.

Однак поряд із позитивними аспектами використання електронних фінансових послуг з'явилися і нові загрози безпеці та конфіденційності. Одним з основних ризиків споживачів електронних фінансових послуг став ризик безпеки, пов'язаний зі шкодою, яка заподіюється шахрайством, зломом рахунків або неправомірним використанням конфіденційної інформації споживача.

Способи забезпечення безпеки паперових документів, такі як рукописний підпис у його традиційному вигляді, в електронній сфері застосовувати неможливо. Тому виникла необхідність ввести надійні засоби шифрування й аутентифікації, які можна ефективно використовувати під час надання електронних фінансових послуг.

Одним з основних засобів забезпечення безпеки на ринку фінансових послуг стало використання електронного цифрового підпису. Але його ефективне застосування можливе лише в разі належного нормативно-правового ре-

гулювання, тому наукове дослідження даного питання є актуальним.

Значимість окресленого кола питань зумовила значний інтерес науковців до неї. Так, різні аспекти правового статусу та використання електронного цифрового підпису стали предметом наукових досліджень таких вчених, як Горбенко Ю.І., Писаренко В.П., Присяжнюк О.А., Середюк В.Б., Ткачов А.В. та ін. Разом із тим важливі зміни в нормативно-правовому регулюванні електронного цифрового підпису та його все більше поширення серед споживачів роблять дану тему актуальною для подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження правового статусу електронного цифрового підпису, його нормативно-правового регулювання на національному, європейському та міжнародному рівнях та використання на ринку електронних цифрових послуг.

Підписати електронний документ можна різними способами. Вони варіюються від простих до складних і прогресивних. До перших можна віднести, наприклад, сканування зображення рукописного підпису та подальше його вставляння до електронного документу. Другі вимагають застосування криптографії.

На ринку електронних фінансових послуг прості способи підпису електронних документів не використовуються. Даний підхід є правильним, оскільки такі підписи легко підробити, і вони не можуть забезпечити належний ступінь захисту. Крім того, з їх допомогою неможливо достовірно ідентифікувати особу як таку, що підписала певний

електронний документ, наприклад, договір про надання електронних фінансових послуг. Тому доцільно використовувати більш складні способи підпису, які можуть гарантувати належний рівень безпеки.

До складних способів підпису документів, які широко використовуються на ринку електронних фінансових послуг, відносяться електронні цифрові підписи.

В Україні нормативно-правове визначення електронного цифрового підпису закріплено в Законі України «Про електронний цифровий підпис». Так, електронним підписом є сукупність електронних даних, що додаються до інших даних або пов'язані з ними і за допомогою яких можна однозначно встановити особу, яка їх підписала.

Електронний цифровий підпис є різновидом електронного підпису. Його особливість полягає, перш за все, в тому, що його отримують у результаті криптографічного перетворення сукупності електронних даних. Електронний цифровий підпис дозволяє ідентифікувати підписанта, а також підтвердити цілісність даних, до яких він додається. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа, який також називають закритим, а перевіряється за допомогою відкритого ключа, який знаходиться в загальному доступі [1].

Таким чином, електронний цифровий підпис ґрунтується на використанні криптосистем із відкритим ключем. Справжність підпису можна перевірити, використавши відкритий ключ, який є загальновідомим. Проте підписуються електронні документи виключно за допомогою закритих ключів, які відомі тільки їх користувачам – підписантам [2].

Можна виділити кілька ознак, притаманних електронному цифровому підпису, які, окрім його головної особливості – використання криптосистем із відкритим ключем, відрізняють такий підпис від традиційного рукописного.

По-перше, електронний цифровий підпис неможливо прочитати відразу. Для цього необхідно використовувати відкритий ключ. Це, безумовно, ускладнює процес прочитання підпису та ідентифікації особи, яка виконала такий підпис, проте гарантує безпеку та надійність.

По-друге, електронний цифровий підпис не є нерозривно пов'язаним із матеріальним носієм – документом, на відміну від рукописного підпису, який без паперового документу, на якому такий підпис виконано, не існує. Це певний набір даних, які прикріплюються до електронного документа, наприклад договору про надання електронних фінансових послуг.

По-третє, електронний цифровий підпис може виконати будь-яка особа, яка має доступ до ключів, тоді як рукописний підпис можна виконати тільки особисто, що є одним із недоліків використання електронного цифрового підпису. Якщо закритий ключ стане відомий третій особі, вона зможе використовувати його для підписання електронних документів від імені власника підпису. У такому разі довести, хто є справжнім підписантом документу, буде вкрай складно. Тому необхідно стежити за збереженням особистого (закритого) ключа, за допомогою якого накладається підпис, щоб не допустити його неправомірне використання.

Електронні цифрові підписи, як і традиційні рукописні, які використовуються на паперових документах, призначені, в першу чергу, для ідентифікації авторів електронних документів. Вони необхідні для забезпечення безпечності діяльності суб'єктів господарювання, що надають електронні фінансові послуги, а також споживачів, які такі послуги отримують. Можна виділити три основні функції, які виконує електронний цифровий підпис:

– аутентифікація, яка означає, що електронний цифровий підпис дозволяє достовірно встановити особу, яка підписала електронний документ. За допомогою такого підпису можна одно-

значно визначити, яка особа є споживачем або надає електронні фінансові послуги, і в кого виникли у зв'язку із цим відповідні права і обов'язки;

– цілісність, тобто електронний цифровий підпис дозволяє забезпечити цілісність набору даних. За допомогою електронного цифрового підпису можна встановити, що до електронного документу не було внесено жодних змін без відома і дозволу автора такого документа. Таким чином, учасники фінансових операцій, які здійснюються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, можуть бути впевнені, що в них не з'являться обов'язки, не передбачені підписаним ними договором і на виникнення яких вони не здійснювали волевиявлення, а також що не буде зменшений обсяг їх прав;

– неспростовність, яка означає, що за допомогою електронного цифрового підпису можна довести, що певна особа дійсно є стороною електронної фінансової операції, оскільки вона підписала електронний документ – договір про надання електронних фінансових послуг чи інший документ. Таким способом забезпечується, зокрема, невідворотність настання відповідальності за взятими на себе зобов'язаннями [3].

Законом України «Про електронний цифровий підпис» встановлені умови, за умов дотримання яких електронний цифровий підпис має такий же правовий статус, як і традиційний підпис, який використовується в паперових документах. Такими умовами є:

– електронний цифровий підпис необхідно підтвердити надійними засобами цифрового підпису, при цьому обов'язково має бути використаний посилений сертифікат ключа;

– перевіряти електронний цифровий підпис необхідно лише з використанням посиленого сертифіката ключа, який діє в разі накладення підпису;

– особистий ключ підписанта електронного документа, який є закритим і недоступним іншим особам, повинен відповідати відкритому ключу, що вказаний у сертифікаті [1].

При цьому на законодавчому рівні встановлені вимоги до сертифіката ключа. Він обов'язково повинен містити такі дані:

1) найменування центру сертифікації ключів та його реквізити;

2) відмітку про те, що місцем видачі сертифіката є Україна;

3) реєстраційний номер сертифіката ключа, який є унікальним;

4) реквізити підписанта документа;

5) термін дії сертифіката;

6) відкритий ключ;

7) назву криптографічного алгоритму, що використовується під час створення електронного підпису;

8) інформацію про обмеження використання електронного підпису.

Додатково до перерахованих до посиленого сертифікату ключа можна вносити й інші дані на розсуд його власника [1].

Правовий статус електронного цифрового підпису нормативно врегульовано не тільки на національному, але також на європейському та міжнародному рівнях. При цьому національні стандарти повинні бути не нижчими, ніж європейські і міжнародні.

Значимість відповідності законодавства України європейським стандартам впливає, зокрема, зі змісту ст. 140 Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку (далі – Угода про асоціацію). Відповідно до зазначеної статті сторони спілкуються щодо питань регулювання галузі електронної торгівлі. Дані питання включають, зокрема, визнання сертифікатів електронних підписів, які видаються учасникам ринку електронних фінансових послуг, а також підтримку подальшого розвитку та поширення послуг транскордонної сертифікації [4].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання використання електронного цифрового підпису на європейському рівні, є Регламент про електронну ідентифікацію та довірчі

Модельним законом про електронні підписи було встановлено умови, за дотримання яких електронний підпис вважається надійним. Такими умовами є:

1) дані, які використовуються для того, щоб створити електронний підпис, пов'язані лише з тією особою, яка підписувала документ, і ні з ким іншим;

2) дані, які використовуються для створення електронного підпису, в момент підписання повною мірою контролювала саме та особа, що підписувала документ;

3) можна виявити будь-які зміни, внесені в електронний підпис та в електронний документ після його підписання [8].

Таким чином, урахувавши значимість використання електронних підписів для сфери електронної комерції в цілому та для ринку електронних фінансових послуг зокрема, визначення правового статусу таких підписів на національному, європейському та міжнародному рівнях створює сприятливі умови для прогресивного розвитку в даній сфері. Разом із тим з огляду на постійний прогресивний розвиток правовідносин у сфері використання електронного підпису під час надання електронних фінансових послуг наукові дослідження в даному напрямку зберігають свою актуальність.

Ключові слова: електронний підпис, електронний цифровий підпис, електронний документ, ринок електронних фінансових послуг.

Стаття присвячена дослідженню електронного підпису як засобу забезпечення безпеки на ринку електронних фінансових послуг. Визначено поняття, основні ознаки та функції електронного цифрового підпису. Досліджено особливості регулювання правового статусу електронного цифрового підпису на національному, європейському та міжнародному рівнях.

Статья посвящена исследованию электронной подписи как средства обеспечения безопасности на рынке электронных финансовых услуг. Определено понятие, признаки и функции электронной цифровой подписи. Исследованы особенности регулирования правового статуса электронной цифровой подписи на национальном, европейском и международном уровнях.

The article is devoted to the research of electronic signature as a means of providing security at the market of electronic financial services. The concept, main features and functions of electronic digital signature are defined. The peculiarities of regulation of the legal status of electronic digital signature at the national, European and international levels are investigated.

Литература

1. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/852-15/conv> (дата звернення : 07.09.2018).
2. Edwards L., Waelde C. Law and the Internet. Oxford : Hart Publishing, 2009. 708 p.
3. Gringras C. the Laws of the Internet. London: Butterworths, 1997. 325 p.
4. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення : 08.09.2018).
5. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2018 № 2155-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення : 10.09.2018).
6. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification

and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC // EUR-Lex. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32014R0910> (дата звернення : 16.09.2018).

7. *UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment 1996 with additional article 5 bis as*

adopted in 1998 // UNCITRAL. URL : https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf (дата звернення : 20.09.2018).

8. *UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures with Guide to Enactment 2001 // UNCITRAL. URL : <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/ml-elecsig-e.pdf> (дата звернення : 21.09.2018).*

О. Довженко,
аспірант кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ КІБЕРЗЛОЧИНУ З КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ

Поняття кіберзлочинів та кіберзлочинності широко використовуються в сучасній літературі у зв'язку з науково-технічним розвитком у ХХІ столітті. Кібернетичні технології стали невід'ємною частиною всіх сфер життєдіяльності людини. Зокрема, за допомогою цифрових систем дистанційного банківського обслуговування та за каналами зв'язку за допомогою електронних засобів та електронних носіїв інформації, технічних пристроїв та комп'ютерних програм здійснюється переказ чималих грошових коштів.

За даними Організації Об'єднаних Націй, у світі більше двох мільярдів осіб мають доступ до мережі «Інтернет» [8]. Зі збільшенням кількості її користувачів збільшується і кількість осіб, що здійснюють Глобальну мережу для здійснення протиправних діянь. Комп'ютерні та телекомунікаційні системи відкривають не тільки унікальні можливості для задоволення найбільш широких запитів людини в усіх сферах її життєдіяльності та функціонування держави, але й створюють сприятливі умови для різноманітних злочинних дій. З'являються цілі організовані групи, що створюють злочинний бізнес, який ґрунтується на шахрайстві у сфері високих технологій, за допомогою якого отримуються колосальні прибутки.

Злочини, що здійснюються за допомогою комп'ютерних технологій та мережі «Інтернет», слід виділити в окрему категорію – кіберзлочини, тобто такі злочини, що скоєні за допомогою цифрових технологій. Найбільш поширеними з таких злочинів є:

– шахрайство за допомогою систем дистанційного банківського обслуговування через викрадення та незаконне використання автентичних даних, таких як паролі, криптографічні ключі, одноразові паролі та ін., із метою незаконного списання грошей з рахунків фізичних та юридичних осіб;

– атаки проти зареєстрованих брендів та торгівельних марок шляхом створення так званих фішингових доменів, створення Інтернет-ресурсів, які компрометують бренд чи займаються шахрайством від його імені. Подібні атаки фіксувалися проти найбільших брендів, зокрема проти google;

– атаки проти захисних механізмів систем дистанційного банківського обслуговування (DDoS-атаки), які слугують прикриттям для проникнення в систему чи створюють незручності для клієнтів як засіб недобросовісної конкурентної боротьби;

– внутрішнє шахрайство з використанням комп'ютерних технологій, наприклад, підміна платіжних документів та фінансової інформації, викрадення масивів даних, компрометація конфіденційності інформації.

Найбільш поширеним способом злочинних дій слід визнати шахрайство в системах дистанційного обслуговування. Цілі групи кіберзлочинців займаються організованим викраденням ключів для систем ДБО з метою подальшого отримання готівкових грошових коштів. Частіше за все, такі дії здійснюються за допомогою шкідливого програмного забезпечення через мережу «Інтернет». Таке шкідливе програмне забезпечення містить певний код,

за допомогою чи через комп'ютери, комп'ютерні мережі та програми, а також за допомогою чи через інші пристрої доступу до інформаційного (віртуального) простору.

До визначення подібних злочинів саме як «кіберзлочинів» (а не, наприклад, «комп'ютерних злочинів») підштовхує термінологія, яка міститься в чинних міжнародних договорах України. Зокрема, саме цей термін використано в Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність, що набрала чинності для України 1 липня 2006 року [3]. Нею до кіберзлочинів було віднесено незаконний доступ до комп'ютерних систем (ст. 2), нелегальне перехоплення даних, що передаються цифровими каналами зв'язку (ст. 3), втручання в дані, що зберігаються в комп'ютерних системах чи передаються електронними каналами зв'язку (ст. 4), втручання в комп'ютерні системи (ст. 5), зловживання комп'ютерними пристроями (ст. 6), підробки, пов'язані з комп'ютерами (ст. 7), шахрайство, пов'язане з комп'ютерами (ст. 8), правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією (ст. 9), правопорушення, пов'язані з порушенням авторських чи суміжних прав (ст. 10).

У Конвенції передбачено лише невелика частина злочинів у сфері комп'ютерної інформації. Лівова частка кіберзлочинності залишається за рамками статистики. Якщо говорити точніше, то в офіційну статистику потрапляє лише 10%, у кращому випадку – 12% від вчинених злочинних діянь [5].

Спроба пояснення сутності поняття кіберзлочинності була зроблена Конгресом ООН із попередження злочинності та поведження з правопорушниками. Згідно з його резолюцією «кіберзлочин – це будь-який злочин, який може відбуватися за допомогою комп'ютерної системи або мережі, в рамках комп'ютерної системи або мережі або проти комп'ютерної системи або мережі». Іншими словами, до кіберзлочинів може бути віднесено будь-яке протиправне діяння, вчинене в електронному середовищі [2].

У 2013 році Управлінням ООН із боротьби з наркозлочинністю був опублікований звіт «Усебічне дослідження проблеми кіберзлочинності та заходи у відповідь із боку держав-членів, міжнародної спільноти та приватного сектора», в якому поняття «кіберзлочинність» було поставлено в залежність від контексту і мети вживання цього терміну. Крім того, як підкреслюється у звіті, в перелік комп'ютерних злочинів включені не тільки злочини проти конфіденційності, цілісності і доступності даних, але і будь-які дії, спрямовані на протизаконне одержання прибутку, контент-злочини та інші протиправні діяння в кіберпросторі. При цьому, як відзначають автори звіту, «у створенні якогось універсального визначення кіберзлочинності немає необхідності, адже, наприклад, у цілях міжнародного співробітництва в розслідуванні злочинів набагато важливіше гармонізувати норми, які стосуються збору і надання електронних доказів. Ця необхідність не обмежується якимось штучним терміном «кіберзлочини», оскільки на електронних носіях і в електронних комунікаціях може міститися інформація, що належить до будь-якого виду злочинів, скоєних як у кіберпросторі, так і поза ним» [8].

Значно ширше розглядають комп'ютерні злочини автори «Модельного закону» про кіберзлочинність Міжнародного союзу електров'язку (2009 г.), співвідносячи їх із протиправними діяннями, вчиненими в кіберпросторі, і предметом атак яких є: «комп'ютери, комп'ютерні системи, мережі, їх комп'ютерні програми, комп'ютерні дані, дані контенту, рух даних і користувачі» [9].

Розслідування злочинів, скоєних у кіберпросторі, вимагає як технічних, так і теоретичних знань. З урахуванням гострого дефіциту останніх виникає необхідність обґрунтування єдиного поняття кіберпростору з точки зору криміналістики, що сприятиме поглибленню і розширенню термінології теоретичної бази комп'ютерної криміналістики. Кіберпростір (від кібернетика

The article deals with cybercrime from the point of view of criminalistics. It analyzes various approaches towards the definition of this notion. It is proven that this category of crimes should be regarded exactly as cyber-crimes. It further reviews the cyber-space as a space where cybercrimes are committed.

Література

1. Гвоздецька М. О. Кримінологічна характеристика кіберзлочинності: сучасний стан, структура та специфіка вивчення. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 23-25 листопада 2016 р. С. 52–53.
2. Десятый конгресс Организации Объединённых Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Вена. 10-17 апреля 2000. URL : https://digitallibrary.un.org/record/432663/files/A_CONF.187_15-RU.pdf.
3. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575.
4. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575.
5. Номоконов В.А. Киберпреступность: прогнозы и проблемы борьбы. Криминология: вчера, сегодня, завтра. 2012. № 24. С. 152–153.
6. Окинавская хартия глобального информационного общества (Окинава, 22 июля 2000 года). URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_163.
7. Римарчук Г.С. Юридична природа кіберзлочинів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Вип. 24. Т. 4. С. 54–57.
8. Comprehensive study of the problem of cybercrime and responses to it by Member States, the international community and the private sector. URL : https://www.unodc.org/documents/organized-crime/UNODC_CCPCJ_EG.4_2013/UNODC_CCPCJ_EG4_2013_2_E.pdf.
9. ITU Model Cybercrime Legislation: Project Overview. URL : <http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/model-cybercrime-law-project-overview.pdf>.

ному процесі, акті; особи чи організації як носії певних прав та обов'язків [1, с. 1408]; елементи системи (управляючої системи) управління, що генерують процес її функціонування [2, с. 220]; носії предметно-практичної діяльності і пізнання (індивід або соціальна група), джерело активності, спрямованої на об'єкт [3, с. 633]; особи, що володіють правосуб'єктністю, тобто такі особи, які потенційно (взагалі) здатні бути учасниками правовідносин [4, с. 85]. Добре відомо, що необхідною та невід'ємною складовою частиною суб'єктів в господарському праві є їх спеціальна компетенція (лат. *competencia*, від *competo* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу) – сукупність предметів відання, функцій, повноважень, прав та обов'язків органу державної влади, органу місцевого самоврядування або їх посадової особи чи службової особи, що визначаються конституцією [5, с. 210]; конкретні права й обов'язки, якими суб'єкт володіє безпосередньо завдяки закону [6, с. 58] як передумова юридичної ознаки (елемент (див. праці [7-9]) господарської правосуб'єктності – сукупність загальних юридичних можливостей із безпосередньої або опосередкованої участі в господарській діяльності шляхом набуття відповідних прав і обов'язків [10, с. 98]. У статті 55 ГК України прописано, що суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [11]. Із цього визначення випливає те, що такі категорії, як «учасник господарських відносин» та «суб'єкт господарської діяльності» повністю охоплені поняттям «суб'єкт господарювання». У свою чергу, за характером та цілями господарської діяльності суб'єктів господарювання прийнято поділяти на такі:

1) суб'єкти, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність. До них належать: індивідуальні підприємці; підприємства; інші господарські організації (банки, біржі, страхові компанії, інвестиційні фонди й компанії, промислово-фінансові групи, холдингові компанії); негосподарські організації, коли вони вступають у господарські відносини для виконання своїх цілей та завдань;

2) суб'єкти, які здійснюють управління господарською діяльністю. До них належать: державні органи господарського управління; державні та комунальні господарські об'єднання; галузеві міністерства й відомства; господарські відділи органів місцевого самоврядування.

Поряд із цим законодавець виокремлює категорію суб'єктів господарського права, які мають назву «учасники відносин у сфері господарювання». Так, відповідно до статті 2 ГК України учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та суб'єкти, які здійснюють управління господарською діяльністю [11]. До них належать: державні органи господарського управління; державні та комунальні господарські об'єднання; галузеві міністерства й відомства; господарські відділи органів місцевого самоврядування. Очевидно, що роль державних органів влади як суб'єкта господарсько-правового регулювання залишається значною. Так, В. Устименко влучно зазначив, що в господарському плані роль держави із часом не зменшується, а змінюються лише форми та методи управління економікою [12, с. 264] в бік посилення публічного впливу на сферу господарювання [13, с. 10]. А отже, в забезпеченні нормального функціонування будь-якої сучасної економічної системи політико-організаційного суспільства на сучасному етапі його розвитку важлива роль належить державі. Кожна держава здійснює регулювання національної економіки з

жавну службу України з безпеки на транспорті, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 103 від 11 лютого 2015 р.:

1) здійснює ліцензування господарської діяльності з надання послуг із перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом;

2) здійснює контроль за додержанням ліцензійних умов під час провадження господарської діяльності з надання послуг із перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом;

3) видає розпорядження про усунення суб'єктами господарювання порушень ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг із перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом;

4) проводить перевірки за додержанням суб'єктами господарювання, фізичними особами та юридичними особами вимог законодавства про транспорт (див. підпункти 4, 5, 52, 54 Положення [20]).

Звертаємо увагу на те, що нами були виявлені деякі з перелічених органів публічної влади, що не мають ані господарських прав, ані обов'язків у сфері водного транспорту, але при цьому мають «господарські» завдання.

У загальному розумінні «завдання» представляє собою те, що потребує виконання, вирішення [21, с. 175]; виконання всього, реалізація чого забезпечується ним чи повинна забезпечуватися [22, с. 60]; кінцеві цілі, на які спрямована діяльність [23, с. 193]; безпосередня мета організації, що піддається кількісній характеристиці [24, с. 148]. Отже, завдання вказує на мету діяльності, тобто це вектор, якого дотримуються задля отримання бажаного результату. У випадку з органами, що регулюють господарські відносини на водному транспорті, їх метою діяль-

ності є дотримання суб'єктів господарювання умов законності на морському та річковому транспорті. У зв'язку із цим вважаємо за необхідне додати до умов приналежності суб'єктів саме до господарських їх завдання, а також правове регулювання надання послуг суб'єктам господарювання з охорони та безпеки, самозабезпечення суб'єктами господарювання своєї економічної безпеки, інституту юридичної відповідальності суб'єктів господарювання, діяльності з надання послуг з охорони та безпеки. Такі правовідносини природно притаманні саме господарсько-правовому регулюванню водного транспорту. Однією з основ стійкого і стабільного функціонування суб'єктів господарювання є отримання якісних послуг з охорони та забезпечення їх економічної безпеки, про що свідчать відомі факти на водному транспорті за останнє десятиліття. На ринку України ці послуги надаються в основному недержавними компаніями різної господарської спрямованості: охоронними, консалтинговими, кадровими, інформаційними, аналітичними і т.д. Крім цього, суб'єкти господарювання самостійно вживають заходи із забезпечення економічної безпеки шляхом створення у своїй структурі охоронних підрозділів і підрозділів внутрішньої безпеки. Разом із тим діяльність із надання охоронних та інших послуг, спрямованих на забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, та така ж діяльність, що здійснюється самими суб'єктами, залишається нерегульованою в законодавчому відношенні [25, с. 72]. Відсутність окремого законодавчого акта, який регулює діяльність із забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, негативно впливає на розвиток відповідного виду діяльності, створення нових підприємств і робочих місць, «прозорість» ведення бізнесу. Саме тому назріла необхідність розроблення та прийняття спеціального закону, який би регулював послуги та відносини із забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, їх

Стаття посвячена изучению субъектного состава органов, регулирующих хозяйственные отношения на водном транспорте. Впервые была обоснована необходимость расширения условий принадлежности субъектов к хозяйственным и введения новых компонентов. Предложено авторское понятие «субъекты хозяйственно-правового регулирования водного транспорта».

The article is devoted to the study of the subject composition of bodies regulating economic relations on water transport. For the first time, it was justified to expand the conditions for the subjects to belong to economic entities and introduce new components. An author's concept «subjects of economic and legal regulation of water transport» was proposed.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Булыгин Ю.Е. Организация социального управления (основные понятия и управления) : словарь-справочник. Москва : Контур, 1999. 254 с.
3. Философский энциклопедический словарь / С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. 2 изд. Москва : Сов. энцикл., 1989. 815 с.
4. Руденко М.П. Окремі аспекти складу внутрішньогосподарських правовідносин. Право і суспільство. 2015. № 6. С. 85–91.
5. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт. : В.К. Гіжевський, В.В. Головченко... В.С. Ковальський (кер.) та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
6. Мамутов В.К. О соотношении понятий компетенции и правоспособности государственных хозяйственных органов. Изв. вузов. Правоведение. 1965. № 4. С. 56–63.
7. Мілаш В.С. Підприємницькі комерційні договори в господарській діяльності : монографія. Полтава : АСМІ, 2005. 450 с.
8. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
9. Труш І.В. Господарсько-правове забезпечення діяльності комунальних підприємств : монографія / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ : НВП «Інтерсервіс», 2012. 400 с.
10. Господарське право : підручник. / О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, А.В. Смітюх та ін. ; за ред. О.П. Подцерковного. Харків : Одиссей, 2010. 640 с.
11. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
12. Устименко В., Кучер О. Конституційне забезпечення державного регулювання економіки в Китайській Народній Республіці. Право України. 2011. № 2. С. 262–269.
13. Олефір А.О. Правовий механізм державних закупівель: стимулювання інноваційності виробництва медичної продукції : монографія. Київ : Юстініан, 2014. 447 с.
14. Гембара О.Ю. Правове регулювання ціноутворення в господарській діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. Харків. 2017. 20 с.
15. Задихайло Д.В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 456 с.
16. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04 квітня 1995 р. № 116/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 19. Ст. 134.
17. Департамент реформування та функціонування морського та річкового транспорту. URL : <https://mtu.gov.ua/content/department-morskogo-ta-richkogo-transportu.html>.
18. Положення про Державну службу морського та річкового транспорту України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/pro-utvorennya-derzhavnoyi-sluzhbi-morskogo-ta-richkovogo-transportu-ukrayini>.
19. Статут державного підприємства «Адміністрація морських портів України» у новій редакції. URL : <https://mtu.gov.ua/files/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82%20%D0%90%D0%9C%D0%9F%D0%A3.pdf>.
20. Про затвердження Положення про Державну службу України з безпеки на транспорті : Постанова Кабінету міністрів України від 11 лютого 2015 р. № 103. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/103-2015-%D0%BF>.
21. Ожегов С.И. Словарь русского языка: около 53000 слов / под ред.

- Л.И. Скворцова. 24-е изд., испр. Москва : ООО «Издат. дом «ОНИКС 21 век», 2005. 896 с.
22. Драго Р. Административная наука / пер. с франц. Л. Энтина ; под ред. и послесловие Б.М. Лазарева. Москва : Прогресс, 1982. 245 с.
23. Кунц Г., О'Доннел С. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / пер. с англ., общ. ред. и предисловие Д.М. Гвишиани. Москва : Прогресс, 1982. Т. 1. 493 с.
24. Холл Р. Х. Организации: структуры, процессы, результаты. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 416 с.
25. Громова О.М. Правове забезпечення захисту економічної безпеки суб'єктів господарювання : дисертація ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут, 2015. 199 с.
26. Про природні монополії : Закон України від 20 квітня 2000 р. № 1682-III. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1682-14/print> 1458638647725129.
27. Анохіна І.О. Поняття, принципи і методи регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Одеса : «Юридична література», 2003. Вип. 21. С. 293–298.
28. Драпайло Ю.З. Правове регулювання господарських відносин у морських портах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Одеса : Нац. ун.-т «Одеська юридична академія», 2013. 20 с.

О. Долженков,

аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

УДОСКОНАЛЕННЯ СПРАВЛЯННЯ ТРАНСПОРТНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ

Незважаючи на численні зміни, які постійно вносяться до податкового законодавства, механізм справляння транспортного податку в Україні має серйозні неточності та недоліки. Таким чином, питання його вдосконалення, в тому числі і враховуючи окремі елементи досвіду зарубіжних країн, є актуальним для дослідження.

Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити наявні проблемні моменти, що стосуються справляння транспортного податку в Україні, та запропонувати напрями їх вирішення, а також шляхи вдосконалення законодавства з даного питання. Зокрема, аналізується правовий механізм транспортного податку, досліджуються перспективи розширення переліку об'єктів цього податку, враховуючи досвід розвинених зарубіжних країн.

Закон України «Про систему оподаткування» № 1251-ХІІ від 25.06.1991 року, яким визначалися 29 видів загальнодержавних податків і зборів та 16 видів місцевих податків і зборів, їх граничні величини та порядок обчислення, поклав початок формуванню інституту майнового оподаткування. Серед місцевих податків і зборів був зазначений і такий майновий податок, як податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів [1]. Механізм справляння саме цього податку визначав Закон України «Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів» № 1963-ХІІ від 11.12.1991 року (далі – Закон № 1963-ХІІ).

Відповідно до Закону № 1963-ХІІ об'єктом оподаткування визначали-

ся трактори (колісні), автомобілі легкові, вантажні або спеціального призначення, мотоцикли та велосипеди з установленим двигуном, яхти та судна парусні, човни моторні і катери, інші човни; база оподаткування: 100 куб. см. об'єму циліндрів двигуна, залежала від потужності двигуна в кВт, довжини корпусу судна в см; ставка визначалася на рівні 2,5-1000 грн./100 куб. см, 0,5 грн./1 кВт потужності двигуна, 7-14 грн./100 см довжини судна [2].

02 грудня 2010 року Верховна Рада України прийняла Податковий кодекс України № 2755-VI (далі – ПК України), яким податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів було скасовано і введено в дію збір за першу реєстрацію транспортних засобів, який діяв до 2015 року та був єдиним видом оподаткування транспорту в Україні [3].

На момент прийняття ПК України об'єктом оподаткування транспортним податком були колісні транспортні засоби, судна та літаки і вертольоти; база оподаткування: 100 куб. см. об'єму циліндрів двигуна, та залежала від потужності двигуна в кВт, довжини корпусу судна в см та максимальної злітної маси; ставка визначалася на рівні 3-60 грн./100 куб см, 0,5-3 грн./1 кВт потужності двигуна, 7-14 грн./100 см довжини, 1 грн./1 кг максимальної злітної маси.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податкової реформи» № 71-VIII від 28.12.2014 року (далі – Закон № 71-VIII) було запроваджено новий місцевий податок у складі податку на

майно – транспортний податок, який винесено в окрему статтю 267 ПК України [4].

Відповідно до статті 267 ПК України в редакції Закону № 71-VIII об'єктом оподаткування були легкові автомобілі, які використовувалися до п'яти років і мали об'єм циліндрів двигуна понад 3000 куб. см; база оподаткування: легковий автомобіль, що був об'єктом оподаткування; ставка податку встановлювалася з розрахунку на календарний рік у розмірі 25 000 гривень за кожен легковий автомобіль, що був об'єктом оподаткування.

Проте у змінах до ПК України щодо транспортного податку не відображені такі транспортні засоби, як яхти, літаки, гелікоптери, тобто такі транспортні засоби, які знаходяться у власності фізичних або юридичних осіб, не вважаються предметом розкоші та не підлягають оподаткуванню.

Отже, з прийняттям ПК України відбулися зміни в механізмі оподаткування, а з прийняттям Закону № 71-VIII відбулися зміни, що призвели до скорочення кількості платників у зв'язку з обмеженням об'єкта оподаткування транспортним податком (лише легкові автомобілі) та помітно вплинули на обсяг надходжень до дохідної частини бюджету.

Так, якщо у 2010 році до бюджету надійшло 1 905,37 млн. грн. податку

власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, то вже у 2016 році надходження від транспортного податку зменшилися на 54,12% у порівнянні з попередніми роками та склали 259,91 млн. грн. (рис. 1) [5].

Із наведених даних на рис. 1. видно, що за вказаний період спостерігається досить невірні динаміка надходжень від сплати податку, яка спричинена постійним реформуванням податкового законодавства у сфері справляння податку з транспорту.

З 01 січня 2017 року в Україні суттєво збільшено розмір мінімальної заробітної плати в порівнянні з попередніми роками. У зв'язку із цим Законом України від 21.12.2016 року № 1797-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» внесено зміни до ПК України стосовно визначення середньоринкової вартості легкових автомобілів [6]. Критерієм для визначення об'єкта оподаткування таких транспортних засобів є їх вік (із року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість, що напряму залежить від встановленого законом на 01 січня податкового (звітного) року розміру мінімальної заробітної плати (станом на 01 січня 2018 року її роз-

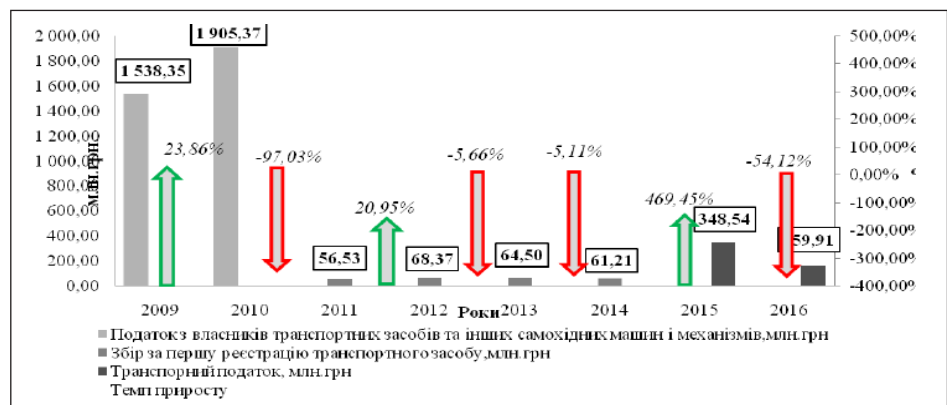

Рис. 1. Динаміка та темпи приросту надходжень від оподаткування транспорту за 2009–2016 роки

мір становить 3723,00 грн.). Унаслідок цього змінена розрахункова середньоринкова вартість легкових автомобілів для цілей оподаткування – шляхом зменшення у два рази. Тобто якщо у 2016 році така вартість становила 750 мінімальних заробітних плат, то у 2017–2018 роках – 375.

Розроблення подальших шляхів удосконалення справляння та адміністрування транспортного податку неможлива без звернення до міжнародного досвіду з урахуванням позитивних та негативних тенденцій у його справлянні.

Найбільше з таким податком експериментують у Німеччині. З липня 2009 року правила нарахування транспортного податку було змінено: в Німеччині діє єдиний принцип оподаткування власників транспортних засобів. Відповідно до чинних правил оподаткування величина податку залежить від двох показників. Перший – це об'єм двигуна: чим більший об'єм двигуна, тим більший податок. До уваги береться також і тип двигуна. Наприклад, для власників транспортних засобів із бензиновим двигуном ставка податку складає 2 євро за кожні 100 куб. см, а для власників транспортних засобів із дизельним двигуном – 9 євро за кожні 100 куб. см. Другий показник розрахунку податку з власників транспортних засобів – це об'єм викиду вуглекислого газу CO₂. Ставка податку складає 2 євро за кожен грам. Проте існує так званий базовий об'єм – це 120 грамів за кілометр шляху. Якщо транспортний засіб виділяє менше ніж 120 грамів за кілометр шляху, то податок за цим показником не сплачується. Така система сприяє купівлі та виробництву більш екологічних автомобілів [7].

Майже ідентична система нарахування та стягнення податку з власників транспортних засобів існує у Франції. Величина податку, що сплачує власник під час реєстрації нового транспортного засобу, також залежить від двох показників. На відміну від Німеччини, першим показником є потужність дви-

гуна транспортного засобу, а не об'єм двигуна. Щодо другого показника, то це також об'єм викиду вуглекислого газу CO₂, який у Франції дещо вищий і складає 200 грамів газу за кілометр шляху. Таким чином, фінансування екологічних програм Франції здійснюється через надходження від зазначеного податку.

У Сполучених Штатах Америки механізм стягнення та нарахування податку з транспортних засобів є принципово іншим, але там також застосовується так звана «екологічна» схема: більше платить той, хто більше їздить – податок із власників транспортних засобів включено до ціни на паливо. Чим більше автомобіль споживає палива, тим більша величина податку, який сплачують до бюджету. Надходження від цього податку використовують на будівництво та ремонт доріг у США [8].

У Данії влада намагається підтримувати екологічні види транспорту, наприклад, велосипед або мопед, тому під час реєстрації автомобіля сплачується податок у розмірі 105% від його вартості. Якщо ж вартість автомобіля складає більше ніж 34 тис. крон (приблизно 18 тис. дол. США), то власник має сплатити 180% від його вартості. Крім того, в Данії великим акцизом обкладається і бензин – тобто власники сплачують податок двічі: під час реєстрації та під час використання автомобіля. Вартість транспортних засобів у Данії набагато вища, ніж в інших країнах Європи, що, насамперед, пов'язано з високим податком на імпортовані товари. Надходження від податку спрямовані на соціальну сферу – виплати пенсій, фінансування медицини та освіти [9].

В Ізраїлі з 2009 року всі транспортні засоби поділили на 15 екологічних груп за рівнем забруднення навколишнього середовища. Власники транспортних засобів, що належать до найнижчої екологічної групи, сплачують до бюджету 92% від їх вартості. Мінімальний податок – 10% від вартості автомобільного засобу – сплачують власники електро-

вання обмежується лише одним видом транспорту – легковими автомобілями, тобто не відображені такі транспортні засоби, як мотоцикли, судна (яхти та інші плавучі засоби для дозвілля або спорту), літаки і вертольоти.

Також необхідно зазначити, що ставка транспортного податку становить 25 тисяч гривень за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування, однак даний спрощений підхід до визначення бази оподаткування нівелює відмінності між автомобілями, наприклад, із об'ємом циліндрів двигуна 3 000 куб. см і 5 000 куб. см., який перевищує вартість автомобіля з двигуном у 3 000 куб. см.

До недоліків даного податку варто віднести й пряме заохочення до купівлі автомобілів, що перебували у використанні більше п'яти років, задля уникнення оподаткування, а також до нелегального перевезення автомобілів із-за кордону в розібраному вигляді, для подальшого перепродажу на території України вже в зібраному стані з метою уникнення розмитнення та оподаткування автомобілів на прикордонних пунктах.

Отже, враховуючи вищевикладене, необхідно констатувати, що позитивний ефект матиме запровадження заходів щодо вдосконалення справляння транспортного податку шляхом внесення таких змін до податкового законодавства України:

– розширення бази оподаткування транспортним податком за рахунок віднесення до об'єкта оподаткування поряд із легковими автомобілями, середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, і мотоциклів, середньоринкова вартість яких становить понад 200 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року; суден (яхт та інших плавучих засобів для дозвілля або спорту), зареєстрованих у Державному судновому реєстрі України або

Судновій книзі України, оснащених стаціонарним або підвісним двигуном (двигунами) потужністю понад 75 кВт; літаків і вертольотів, зареєстрованих у Державному реєстрі цивільних повітряних суден України;

– базу оподаткування об'єктів оподаткування визначати за їх вартістю під час придбання на митній території України або митною вартістю під час їх ввезення на митну територію України; в разі наявності у платника податку кількох об'єктів оподаткування базу оподаткування обчислювати окремо за кожним із таких об'єктів;

– передбачити для об'єктів оподаткування, а саме легкових автомобілів і мотоциклів, ставку податку в розмірі 5 відсотків їх вартості під час придбання на митній території України або ввезення на митну територію України з урахуванням податку на додану вартість, а для об'єктів оподаткування, а саме суден (яхт та інших плавучих засоби для дозвілля або спорту), літаків і вертольотів – 10 відсотків їх вартості під час придбання на митній території України або ввезення на митну територію України з урахуванням податку на додану вартість.

Запропоновані зміни до податкового законодавства України дозволять підвищити справедливість та ефективність функціонування транспортного податку зокрема, а також сприятимуть збільшенню обсягів надходжень до бюджету від справляння даного виду податку в цілому.

Ключові слова: транспортний податок, механізм оподаткування, соціальна справедливість, прогресивне оподаткування, вартісні характеристики, справляння транспортного податку.

На підставі аналізу справляння транспортного податку на різних етапах економічного розвитку держави задля уніфікації та подолання існуючих недоліків запропоновано зміни до податкового законодавства у сфері оподаткування транспорту.

У статті проводиться науковий аналіз правового механізму зазначеного податку, а також досліджуються перспективи розширення бази оподаткування транспортного податку.

На основани анализа взимания транспортного налога на разных этапах экономического развития государства для унификации и преодоления существующих недостатков предложены изменения в налоговое законодательство в сфере налогообложения транспорта. В статье проводится научный анализ правового механизма указанного налога, а также исследуются перспективы расширения базы налогообложения транспортного налога.

In the article, based on the analysis of the collection of transport tax at various stages of economic development of the state, for unification and overcoming of existing shortcomings, amendments to tax legislation in the field of transport taxation were proposed. The article analyzes the legal mechanism of the mentioned tax, as well as explores the prospects of expanding the tax base.

Література

1. Закон про систему оподаткування. 1991 (Верховна Рада УРСР). Відомості Верховної Ради України. 39. 510.
 2. Закон про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних

машин і механізмів. 1992 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України. 11. 150.

3. Податковий кодекс України. 2010 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/rada/card/2755-17>.

4. Закон про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податкової реформи. 2014 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України. 7-8. 55.

5. Дані офіційного веб-порталу Державної казначейської служби України. URL : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>.

6. Закон про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні. 2016 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України. 5-6. 48.

7. Данилишин В.І. Транспортний податок: зарубіжний досвід та українські реалії. Глобальні та національні проблеми економіки. 3. 702-705.

8. Попова Л.В., Дрожжина И.А., Маслов Б.Г. Налоговые системы зарубежных стран. Москва : Дело и сервис, 2008. 368 с.

9. Міжнародний досвід: адміністрування податків в Європі та в Україні. URL : http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.

10. Проскура К.П. Зарубіжний досвід організації податкового адміністрування. Економічний часопис-XXI. 2012. 7-8. 7.

11. Податковий кодекс України. 2010 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/rada/card/2755-17>.

Д. Грицай,

студентка 3 курсу юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК НОВИЙ ВИКЛИК ДЛЯ ЛЮДСТВА У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ

Зайнятість населення є однією з найважливіших кількісних і якісних оцінок трудового потенціалу. Незважаючи на конституційні гарантії реалізації права на працю, в Україні є чимало проблем з ефективним адмініструванням та функціонуванням ринку праці.

Модернізація технологічних виробничих процесів, що має на меті покращення умов праці, в багатьох випадках супроводжується скороченням персоналу. На жаль, відповідні вивільнення проводяться за умов недостатнього рівня організації зайнятості в Україні. Висококваліфіковані кадри змушені залишати нашу державу в пошуках кращої роботи за кордоном. Крім цього, ринок освітніх послуг не своєчасно реагує на динамічні зміни ринку праці. Ураховуючи це, можемо ствердити, що ера розвитку штучного інтелекту, крім позитивного впливу на розвиток зайнятості населення, все ж створює певні несприятливі наслідки для вітчизняного ринку праці.

Незважаючи на численні дослідження правового забезпечення розвитку та проникнення штучного інтелекту в різноманітні сфери людського життя, його вплив на зайнятість населення є найменш висвітленим. Актуальність теми дослідження зумовлюється також і тим, що у вітчизняній юридичній науці відсутні монографічні дослідження, присвячені відповідній проблематиці. Для України вплив розвитку штучного інтелекту, зокрема, на зайнятість населення можуть поки здаватися проблемою далекого майбутнього, адже нам, мовляв, до масштабної роботизації да-

леко. Однак такі процеси вплинуть не тільки на розвинені країни, а й на усю світову економіку. Тому українське суспільство не може стояти осторонь. Інакше вкотре імпортуватимемо готові чужі відповіді на свої питання. Відтак метою статті є характеристика та аналіз впливу штучного інтелекту на працевлаштування населення в Україні та загальнодержавну стратегію зайнятості. У цьому контексті потребують вирішення такі завдання: охарактеризувати трудові відносини в умовах розвитку штучного інтелекту; дослідити світовий досвід правового регулювання відповідних суспільних відносин; з'ясувати, які ж працівники завжди будуть потрібні на ринку праці.

Розвиток робототехніки в умовах зростання безробіття

У другій половині 20-го сторіччя інформаційна епоха, яка плавно замінила собою індустріальну, перейняла у спадок від попередниці її здобутки та проблеми. У сфері зайнятості населення такими є одночасне підвищення продуктивності праці та зростання безробіття, що зумовлені вдосконаленням технологічного прогресу. Підвищення попиту на висококваліфіковану працю, що одночасно супроводжується зниженням попиту на середньо кваліфіковані роботи, є одним із головних факторів скорочення робочих місць. За таких умов формування ринку праці, переваги у працевлаштуванні отримують талановиті, ініціативні та інноваційні учасники. Покращуючи якість та знижуючи вартість надання послуг чи товарів, вони зможуть швидше, ніж

тету в Берклі, вважає, що без роботи людина втрачає статус, і така деморалізація відбивається як на психіці, так і на фізичному стані [8]. Самотність і проблеми з повагою до власної гідності – ймовірні наслідки безробіття.

Отож думки розділилися: песимісти переконують, що штучний інтелект витіснить найманих працівників – фізичних осіб із їх робочих місць. Натомість оптимісти вважають, що гряде ера партнерства, і на нас чекає перерозподіл обов'язків та людино-машинна співпраця. Незважаючи на певні розбіжності в поглядах, усі солідарні у твердженні, що штучний інтелект точно вплине на роботу фахівців різних галузей.

Правові відповіді на неправові питання

Очікувані структурні зміни економіки, трансформація ринку праці вимагають внесення серйозних змін у законодавство. Основною метою вдосконалення правових норм за таких умов є одночасне забезпечення використання економічних переваг від високого рівня розвитку технологій та гарантування ефективного соціального захисту для всіх членів суспільства.

Правове забезпечення перебудови системи професійної підготовки, скорочення робочого часу, введення безумовного базового доходу як соціального заходу, пов'язаного з об'єктивно неминучим витісненням людей із ринку праці внаслідок процесів автоматизації, – це ті юридичні заходи превентивного характеру, які мали б зменшити негативний вплив автоматизації.

Ймовірно, правове регулювання соціалізації штучного інтелекту пройде шлях від розгляду робота як об'єкта відносин до наділення його правами та обов'язками [9]. Над вирішенням цих та суміжних проблем працюють представники відповідних галузей знань із різних куточків світу. Наприклад, комітет із правових питань Європейського парламенту ухвалив резолюцію «Норми європейського цивільного права у сфері робототехніки» [10], в якій, зокрема, пропонується передбачити спеціальні

обов'язкові звіти компаній, що використовують у своїй діяльності роботів, щодо економії сум на соціальні внески за рахунок використання робототехніки замість людського персоналу.

Безумовно, Резолюція не може передбачити сьогодні всі положення, стандарти та правила діяльності «розумних штучних істот», оскільки технології розвиваються дуже стрімко і важко передбачити фінальні досягнення щодо впровадження штучного інтелекту. Проте, враховуючи той факт, що депутати Європарламенту запропонували визнати роботів «електронними особами», можемо очікувати, що у швидкій перспективі «розумні роботи» змінять свій правовий статус – від об'єктів до суб'єктів права. Автономних роботів більше не можна вважати тільки інструментами для роботи – складні механізми гідні отримати юридичний статус із відповідними правами та обов'язками і нести відповідальність за дії і бездіяльність, у тому числі за нанесення шкоди людині.

Члени Європарламенту наголошують на необхідності введення страхування за заподіяну роботом шкоду. Справді, чим вищий рівень автоматизації машини, тим складніше встановити особу, яка повинна відшкодувати збитки. Цікавим є те, що в Європарламенті обговорюється необхідність регулювання правовідносин повністю самостійних машин, які зможуть самі знаходити собі контрагентів-роботодавців, обговорювати умови договорів і вирішувати як їх виконувати. Чинівники ще не змогли домовитися, за якими саме правилами буде наступати відповідальність за шкоду, завдану повністю автономною машиною. Це питання залишено на найближче майбутнє [11].

Європарламентарі підкреслюють, що загальноєвропейські правила необхідні, щоб ефективно використовувати економічний потенціал робототехніки та штучного інтелекту і водночас гарантувати стандартний рівень безпеки та соціальної захищеності.

запровадження скороченого робочого дня або збільшення часу відпочинку. Наприклад, у працівників-людей буде не два вихідні дні на тиждень, а, як мінімум, три.

Дедалі більше впровадження елементів штучного інтелекту в наше життя змушує замислитись про дієвість права як регулятора, який навряд чи може претендувати на звання найбільш дієвого засобу правового регулювання серед інших соціальних норм. Необхідно змінювати та оновлювати систему освіти, адаптовувати законодавство відповідно до вимог часу, щоб штучний інтелект трансформувався з нового викику для людства у сфері зайнятості у спосіб вирішення проблем з ефективним адмініструванням та функціонуванням ринку праці. А це, безумовно, створює перспективи для подальших наукових досліджень.

Ключові слова: зайнятість населення, штучний інтелект, ринок праці, працівник.

Стаття присвячена вивченню впливу розвитку штучного інтелекту на зайнятість населення України. Аналізується дієвість права як соціального регулятора в умовах зростаючого впровадження елементів штучного інтелекту в суспільне життя.

Стаття посвящена изучению влияния развития искусственного интеллекта на занятость населения Украины. Анализируется действенность права как социального регулятора в условиях растущего внедрения элементов искусственного интеллекта в общественную жизнь.

This article is devoted to the study of the development of artificial intelligence and its influence on the ukrainian population's employment. The effectiveness of law as a social regulator in the context of the increasing introduction of elements of artificial intelligence into social life is analyzed.

Література

1. Юрченко Ю. Вплив штучного інтелекту на економіку та суспільство. URL : file:///C:/Users/RED/Downloads/econom_2016_1_12.pdf (дата звернення : 21.09.2018).

2. Перспективна потреба в кадрах – 2018. URL : http://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/4._perspektyvna_potreba_v_kadrah_u_2018_roci_1.pdf (дата звернення : 20.09.2018).

3. The Future of Employment: How susceptible are jobs to computerisation? URL : <https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/publications/view/1314> (дата звернення : 21.09.2018).

4. WILL ROBOTS TAKE MY JOB? URL : <https://willrobotstakemyjob.com/51-4192-layout-workers-metal-and-plastic> (дата звернення : 25.09.2018).

5. Вперше в історії: в Японії робот балотується на пост мера. URL : <http://kr24.com.ua/news/vpershe-v-istoriji-v-japoniji-robot-balotujetsja-na-post-mera> (дата звернення : 25.09.2018).

6. Питання про корупцію в Україні вивело з ладу найрозвинутішого робота Софію. URL : https://dt.ua/UKRAINE/pitannya-pro-korupciyu-v-ukrayini-vivelo-z-ladunayrozvinutishogo-robota-sofiyu-267282_.html (дата звернення : 25.09.2018).

7. Білл Гейтс хоче змусити роботів платити податки. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2178284-bill-gejts-hoce-zmusiti-robotiv-platiti-podatki.html> (дата звернення : 30.09.2018).

8. Вакансий нет: как будет жить мир без работы. URL : <http://secretmag.ru/longread/2015/07/06/mir-bez-raboti/> (дата звернення : 01.10.2018).

9. Филиппова И. Искусственный интеллект и трудовые отношения: социальные перспективы и тенденции правового регулирования. Российская юстиция. 2017. № 11.

10. Civil Law Rules on Robotics. URL : <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/eu-monitoring/civil-law-rules-robotics> (дата звернення : 24.09.2018).

11. Незнамов А. Новые законы робототехники: как в Европе регулируют права роботов. URL : <https://www.poptech.ru/technologies/379112-novye-zakony-robototekniki-kak-v-evrope-reguliruyut-prava-robotov/> (дата звернення : 02.10.2018).

12. Робот і штучний інтелект на виробництві: чи врятує людство від злиднів «загальний базовий дохід». URL :

<https://www.radiosvoboda.org/a/28597627.html> (дата звернення : 07.10.2018).

13. *South Korea mulling world's first robot tax.* URL : <http://www.zdnet.com/article/south-korea-mulling-worlds-first-robot-tax/> (дата звернення : 07.10.2018).

14. *IBA Global Employment Institute Artificial Intelligence and Robotics and Their Impact on the Workplace.* URL : <file:///C:/>

<Users/RED/Downloads/AI-and-Robotics-IBA-GEI-April-2017.pdf> (дата звернення : 06.10.2018).

15. *SmartDoc: создание договоров на твоих условиях.* URL : <http://smartdoc.ua/> (дата звернення : 10.10.2018).

16. *Правовая помощь онлайн.* URL : <https://www.freelawyer.ua/> (дата звернення : 10.10.2018).

Т. Подоляка,
студентка 3 курсу факультету правничих наук
Національного університету «Кієво-Могилянська академія»

АДМІНІСТРАТИВНІ СУДИ НА ЗАХИСТІ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У зв'язку з тривалим веденням бойових дій на сході України все більшої актуальності та нагальності набуває питання судового захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Робота адміністративних судів щодо розгляду такого виду справ та задоволення інтересів вимушених переселенців потребує дослідження. Необхідність запровадження ефективних механізмів захисту соціальних прав цієї категорії осіб у діяльності системи адміністративних судів України очевидна. Як свідчить практика, внутрішньо переміщені особи не можуть ефективно реалізувати гарантовані законодавством України права через зловживання службовим становищем чи дискреційними повноваженнями, бюрократизм, байдужість до соціальних проблем із боку суб'єктів владних повноважень, а також через свою необізнаність щодо способів захисту власних прав та тонкощів використання права на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України [1] та статтею 5 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [2].

Діяльність адміністративних судів в Україні вивчали Т. Фулей, Л. Белкін, Т. Коломоєць, А. Школик, С. Стеценко, О. Конstantий, В. Кравчук, правовий статус внутрішньо переміщених осіб – Я. Романюк, П. Пушкар, Г. Юдківська, К. Крахмальова, Я. Грабова. Об'єктом даного дослідження є діяльність адміністративних судів України. Предметом – використання права внутрішньо переміщених осіб на судовий захист. Мета – пошук механізмів ефективного судового захисту прав внутрішньо пе-

реміщених осіб. Основними завданнями є: аналіз судових рішень, принципів та проблематики діяльності адміністративних судів, міжнародного досвіду, практики ЄСПЛ щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб та формулювання висновків щодо покращення такого захисту.

Правовий статус ВПО регулюється законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року. Відповідно до цього закону внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [3]. Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє, за загальним правилом, безстроково (стаття 4) [3]. Павло Пушкар зазначає, що статус внутрішньо переміщених осіб умовно прирівнюється до статусу біженців у міжнародному гуманітарному праві. Єдина різниця, на якій наголошують науковці в галузі гуманітарного права, – те, що внутрішньо переміщені особи – це умовно біженці, які не перетнули кордонів своєї держави [4, с. 11]. Катерина Крахмальова у своїй дисертації описує поняття «адміні-

стративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщеної особи», під яким варто розуміти регламентовану нормативними актами діяльність органів публічної адміністрації, спрямовану на забезпечення реалізації правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні – їх прав, обов'язків та гарантій. Такі права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб, а також гарантії їх забезпечення, є змістом адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб. Дослідниця у своїй роботі називає такий статус спеціальним та тимчасовим [5, с. 8]. Серед досліджуваних нами справ досить часто джерелом проблеми було саме визнання за особою правового статусу як внутрішньо переміщеної. Наприклад, у справі № 234/18287/17 Краматорського міського суду Донецької області позивачеві не нарахували пенсію через те, що він був знятий із обліку внутрішньо переміщених осіб [6].

Як зазначав М.П. Орзіх, до складу механізму захисту прав людини входять нормативні (насамперед, матеріально-правові), процесуальні та інституціональні форми і засоби захисту [7, с. 291]. У рамках цієї наукової статті звернімо увагу на процесуальні засоби захисту прав внутрішньо переміщених осіб (тобто якість роботи адміністративних судів в Україні). Адже саме процесуальні норми уможливають реалізацію норм матеріального права. Небажано, щоб ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» залишився декларацією чи мертвнонародженим законом, особливо коли Україна висловлює прагнення бути правовою державою (стаття 1 Конституції України) [1]. Саме рівень реалізації норм матеріального права визначає, чи можна вважати її такою.

Перша проблема, з якою стикається чи не кожна внутрішньо переміщена особа в суді – низький рівень дотримання принципів діяльності адміністративних судів. Відповідно до ч. 3 ст. 2 КАСУ Основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є:

- 1) верховенство права;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі;
- 5) обов'язковість судового рішення;
- 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом;
- 8) розумність строків розгляду справи судом;
- 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення [2].

По-перше, не кожна внутрішньо переміщена особа зможе грамотно й чітко сформулювати позовні вимоги. Принциповим для віднесення справи до адміністративної юрисдикції є обраний позивачем спосіб захисту порушених прав [8, с. 46]. Для того, щоб не було плутанини щодо предметної юрисдикції (як правило – спори із суб'єктами владних повноважень), потрібно краще забезпечити право на безоплатну правову допомогу та врахувати матеріальний стан позивачів, адже досить мало внутрішньо переміщених осіб мають змогу оплатити послуги адвокатів. Невикористання цього права досить часто ускладнює хід судового процесу. При провідних університетах України є центри надання правничої допомоги (наприклад, «Правнича клініка НаУКМА»), а також у 16 регіонах України діють відділення благодійного фонду «Право на захист» [9]. Дуже бажано при адміністративних судах проводити роз'яснення щодо способів захисту прав внутрішньо переміщених осіб, а також мати представників організацій, що надають безоплатну правову допомогу. Під час звернення до вище-

зазначених організацій суддя краще зрозуміє інтерес переселенця як сторони у справі, адже позовні вимоги будуть сформульовані чітко та ясно.

Як свідчить аналіз судових рішень, серед способів судового захисту, передбачених статтею 5 КАСУ, внутрішньо переміщені особи найчастіше вдаються до вимоги визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень проти-правною та зобов'язання вчинити певні дії [2]. Як приклад можна навести справу № 820/23/18 від 13 лютого 2018 року Харківського апеляційного адміністративного суду, де заявниця звернулася до суду з позовом, в якому просила визнати дії Богодухівського об'єднаного Управління Пенсійного фонду України Харківської області щодо припинення виплати пенсії за віком протиправними та зобов'язати Богодухівське об'єднане Управління Пенсійного фонду України Харківської області поновити виплату пенсії за віком за період з 01 квітня 2017 року. Постановою Харківського окружного адміністративного суду від 14.12.2017 р. відмовлено в задоволенні позову. Заявниця, не погодившись із рішенням суду, подала апеляційну скаргу, в якій просить скасувати рішення суду першої інстанції та прийняти нове рішення, яким задовольнити позов. В обґрунтування вимог апеляційної скарги посилається на порушення судом першої інстанції норм матеріального та процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи, а саме ст. 46 Конституції України, ст.ст. 4, 47, 49 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [10]. Суд задовольнив апеляційну скаргу заявниці [11]. Як свідчить практика, найчастіше суб'єкти владних повноважень порушують саме соціальні права.

Не менш важливою та нагальною проблемою є обґрунтованість судових рішень та належна юридична аргументація. Як зазначає Ярослав Романюк, судова влада виконує соціальну функцію, що зумовлює особливу увагу до забезпечення якості та ефективності

правосуддя [4, с. 3]. Адже будь-яке рішення – виразник здійснення в державі правосуддя як такого [4, с. 4]. Нехтування обов'язком судді щодо належної аргументації правової позиції породжує недовіру в суспільстві до судової влади в цілому.

Також існує проблема «декларативності» постанов адміністративних судів України, яку детально описує О. Константій: якщо постанову суду, прийняту за наслідками вирішення зазначених видів позовів, орган управління, його посадові особи не виконують, то вона може мати суто декларативний характер, не забезпечувати завдань, мети адміністративного судочинства (захисту прав чи інтересів постраждалої особи). [...] Саме ж визнання судом владного управлінського рішення чи дії неправомірними, незаконними (без виконання відповідної постанови) може розглядатися як елемент лише моральної і психологічної компенсації (сатисфакції) постраждалій особі, однак не матеріального (фактичного) поновлення в порушених суб'єктивних правах, свободах [12, с. 40]. Але лише констатації факту порушення недостатньо, варто також звернути увагу на механізми виконання судових рішень щодо внутрішньо переміщених осіб, посилити відповідальність за їх невиконання з боку суб'єктів владних повноважень. Катерина Крахмальова пропонує ввести в Кодексі України про адміністративні правопорушення новий склад (порушення посадовими особами прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб) [7, с. 15]. Лише за наявності відповідальності суб'єкта владних повноважень адміністративні суди функціонуватимуть повною мірою як правозахисні та правоохоронні органи.

Під час аналізу вищезазначених проблем варто також звернути увагу на практику ЄСПЛ. Наприклад, у справі «Луїзіду проти Туреччини» законодавство невизнаного суб'єкта Турецької Республіки Північного Кіпру де-факто позбавило заявницю її влас-

ності [13]. ЄСПЛ вперше наголосив, що якщо немає можливості повернути заявниці майно, то уряд зобов'язаний надати компенсацію [13]. У справах, пов'язаних із Нагірно-Карабаським конфліктом, суд зазначив, що варто створити механізм розгляду претензій щодо права власності, який дасть змогу заявникам та іншим особам в їх становищі відновити права власності й отримати компенсацію за упущену вигоду, адже немає сенсу вже понад 20 років очікувати всеосяжної мирної угоди [14]. Такий механізм варто створити і в Україні, оскільки тривалість фактичного збройного конфлікту з Російською Федерацією невідома. Ідея єдиного механізму захисту прав внутрішньо переміщених осіб в адміністративних судах України відповідає як принципів людиноцентризму, так і засадам адміністративного судочинства. Важливими елементами такого механізму мають, на нашу думку, стати: ефективна та доступна безоплатна правова допомога, проста процедура визнання правового статусу внутрішньо переміщеної особи, запровадження скорочених строків розгляду справ щодо внутрішньо переміщених осіб, висока якість аргументації судових рішень, роз'яснювальна робота щодо способів захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Отже, належна увага до соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб як з боку адміністративних судів та інших органів влади, так і з боку громадськості забезпечать ефективну реалізацію права цієї категорії на судовий захист.

Ключові слова: адміністративні суди, внутрішньо переміщена особа, право на захист, суб'єкт владних повноважень, спосіб захисту.

У статті досліджено проблему реалізації права на судовий захист внутрішньо переміщених осіб в Україні та ефективної діяльності адміністративних судів. Проаналізовано правовий статус внутрішньо

переміщених осіб, використання способів захисту, передбачених КАСУ, питання надання правової допомоги, юридичної аргументації та виконання судових рішень, а також надано рекомендації щодо механізму судового засобу.

Стаття посвячена изучению деятельности административных судов Украины по защите прав перемещенных лиц внутри страны. Проанализированы правовой статус таких лиц, способы защиты, предусмотренные КАСУ, вопросы оказания юридической помощи, судебной аргументации, исполнения решений, а также описаны рекомендации относительно механизма судебной защиты.

This article is devoted to the administrative courts' activity on the internally displaced person's protection. The author analyzes the legal status of this category, methods of court protection, prescribed by law, questions of legal aid, court argumentation, realization of decisions and recommends how to improve it.

Література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: від 6 липня 2005. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-18. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.

4. Матеріали міжнародного круглого столу «Гарантії здійснення права власності та його захист в особливих умовах» (10 червня 2016 року, ВСУ). Вісник Верховного Суду України. 2016. № 7(191)*2016. С. 3–17.

5. Крахмальова К. Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 2017. URL : <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13714>.

6. Ухвала Краматорського міського суду Донецької області від 17 січня 2018 р. Судова справа № 234/18287/17. URL : <http://reustr.court.gov.ua/Review/71744552#> (дата звернення : 14.10.2018).

7. Орзих М.Ф. Избранные труды : юбилейное издание к 90-летию со дня рождения / сост. : А.Р. Крусян, А.А. Езеров. Одесса : Юридична література, 2015. 568 с.

8. Кравчук В.М. Відшкодування моральної шкоди в адміністративному судочинстві. Вісник Верховного Суду України. 2016. № 11(195)'2016. С. 41–49.

9. Право на захист. Адвокація та права допомога внутрішньо переміщеним особам. Про нас. URL : <http://vpl.com.ua/uk/about-us-uk/#> (дата звернення : 14.10.2018).

10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України

від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 49-51. Ст. 376.

11. Постанова Харківського апеляційного адміністративного суду від 14 травня 2018 року, судова справа № 820/23/18. URL : <http://reustr.court.gov.ua/Review/73967507#> (дата звернення : 14.10.2018).

12. Константий О.В. До питання про повноваження адміністративних судів при перевірці рішень, дій, бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Вісник Верховного Суду України. 2015. 4(176)'2015. С. 35–40.

13. Loizidou v. Turkey (merits), 18 December 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI.

14. Sargsyan v. Azerbaijan, 16 June 2015. Claim № 40167/06.

вид суспільних відносин, не властивий предмету регулювання галузей у традиційній класифікації: для їх регулювання не може бути застосований імперативний метод, спортивні відносини неможливо звести до поняття послуги. Не можемо беззастережно погодитись із наведеною позицією, оскільки правова природа відносин, що виникають у сфері спорту, на пряму пов'язана з їх видом і функціональним призначенням. Тому необхідно визначитись із поняттям відносин у сфері спорту, а також їх галузевою приналежністю, встановивши відповідну класифікацію правовідносин у зазначеній сфері.

Дослідженнями останніх років охоплюються питання визначення спортивного права (Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, А.В. Коструба, Р.А. Майданик, Р.Б. Шишка, С.О. Сліпченко, М.О. Ткалич, В.В. Кочин, О.О. Ющик, С.Г. Забара, О.А. Заярний, А.В. Куц та ін.), встановлення правової сутності професійних спортивних відносин (А.Б. Гриняк), правові засади та джерела регулювання у сфері спорту (М.К. Галянтич, М.Д. Пленюк, Г.В. Самойленко, О. Завальнюк), проблеми деліктних зобов'язань у сфері спорту (К.І. Спасова, Н.О. Тишук тощо). На урегульованість спортивних відносин нормами права звертає увагу Г.Ю. Бордюгова, стверджуючи, що суспільні відносини, які виникають щоденно між суб'єктами діяльності у сфері фізичної культури і спорту, перетворюються на спортивні правовідносини тоді, коли на них поширюється дія норм, які містяться в різних нормативно-правових актах спортивного законодавства [6, с. 119]. Слід зазначити, що до «спортивних відносин» багато хто відносить широке коло різноманітних відносин у галузі фізкультури і спорту, які регулюються нормами цивільного, господарського, адміністративного, трудового, податкового та ін. законодавства. Загалом слід констатувати, що категорія спортивних правовідносин є малодослідженою, оскільки така категорія правовідносин, як спортивні, виникла порівняно недовго,

а предметом цілеспрямованого правового регулювання спортивні відносини стали лише в середині ХХ століття.

У зв'язку з тим, що сфера спорту досить розгалужена і включає в себе великий масив відносин, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з нею, об'єктом правового регулювання є фізична культура і спорт в Україні як об'єкт правового регулювання; організаційно-правові основи державного управління фізичною культурою і спортом; правове регулювання професійного спорту в Україні; правове регулювання сфери студентського спорту в Україні; правове регулювання дитячо-юнацького спорту; правове забезпечення суспільних фізкультурно-спортивних об'єднань; правовий статус спортсменів, тренерів та інших учасників спортивної діяльності; правові аспекти організації та проведення спортивних змагань; регулювання податкових відносин у сфері спорту. Окремо йдеться про забезпечення права на зайняття спортом, право інтелектуальної власності у сфері спортивної діяльності, страхування у сфері спорту; надання доступу до спортивних видовищ, рекламу, трансфери спортсменів тощо. До предмету спортивного права також зараховують суспільні відносини у сфері спортивного арбітражу (медіації), спортивної відповідальності як специфічного виду юридичної відповідальності, спортивного суддівства, а також відносини міжнародного співробітництва у галузі спорту [7, с. 18].

Спортивні відносини також визначають як суспільні відносини, що складаються у процесі спортивної діяльності та занять спортом.

На думку А.М. Апарова, «спортивне право регулює суспільні відносини, що виникають та розвиваються у сфері спорту, а тому тісно взаємопов'язані з такими категоріями, як спорт, фізкультурно-оздоровча і спортивна діяльність, а також спортивні змагання. Це відносно однорідна сукупність суспільних відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією певних організаційних, соціальних,

спортивні клуби, федерації з різних видів спорту (в тому числі і міжнародні), фахівці, що працюють у сфері професійного спорту (тренери, адміністратори, лікарі, масажисти, юристи тощо), спортивні агенти і глядачі [11, с. 29].

Спортивні відносини можуть регулюватися актами, передусім, цивільного та адміністративного законодавства як двох основних регулятивних галузей вітчизняного законодавства. При цьому в цивільному законодавстві застосовуються головним чином засоби приватноправового регулювання, внаслідок чого виникають правовідносини приватноправового типу, а в адміністративному – публічно-правового. Разом із тим публічно-правові за своєю сутністю спортивні відносини можуть складатися і в галузі цивільного права. Урахування цієї обставини має прагматичне значення, оскільки на практиці це означає, що такі відносини регулюються актами законодавства і не можуть бути змінені або припинені домовленістю їх учасників.

Відносини, пов'язані з реалізацією та захистом права власності на спортивні об'єкти, відносини інтелектуальної власності, договірні відносини у сфері спорту, спадкування спортивного майна за заповітом тощо належать до приватноправової сфери правового регулювання. Вони можуть бути спортивними, але частіше є вагомими підстави кваліфікувати їх як «відносини, пов'язані зі сферою спорту» [10, с. 15].

Таким чином, підсумовуючи проведене дослідження, можна зробити висновок про існування спортивних відносин і відносин у спортивній сфері, або відносин, пов'язаних зі сферою спорту. Головна відмінність між ними полягає в тому, що спортивні відносини не можуть існувати поза сферою спорту, а якщо й існують, то набувають у цій сфері сутнісних особливостей, зумовлених властивостями сфери. Що стосується відносин, пов'язаних зі сферою спорту, то вони є відносинами «універсальними», тобто такими, що можуть виникати в різних сферах бут-

тя, набуваючи найменування «спортивних» лише завдяки своєму існуванню у сфері спорту.

Крім того, слід поділяти спортивні відносини і відносини у сфері спорту на публічно-правові і приватноправові відносини. Відносини, пов'язані з реалізацією та захистом права власності на спортивні об'єкти, відносини інтелектуальної власності, договірні відносини у сфері спорту, спадкування спортивного майна за заповітом тощо – належать до приватноправової сфери правового регулювання, і кваліфікувати їх слід як «відносини, пов'язані зі сферою спорту».

Ключові слова: спорт, правовідносини, класифікація, спортивні відносини, відносини, пов'язані зі сферою спорту.

У статті розглядаються проблеми класифікації правовідносин у сфері спорту. Зроблено висновок про існування спортивних відносин та відносин у спортивній сфері, або відносин, пов'язаних зі сферою спорту. Також варто поділяти спортивні відносини та відносини у сфері спорту на публічно-правові й приватноправові відносини.

В статье рассматриваются проблемы классификации правоотношений в сфере спорта. Сделан вывод о существовании спортивных отношений и отношений в спортивной сфере, или отношений, связанных со сферой спорта. Также стоит разделять спортивные отношения и отношения в сфере спорта на публично-правовые и частноправовые отношения.

The article deals with the problems of classification of legal relations in the field of sports. The conclusion is drawn about the existence of sports relations and relations in the field of sports, or sports-related relations. It is also worthwhile sharing sports and sports relations in public-law and private-law relationships.

Література

1. Blackshaw I. *The Court of Arbitration for Sport: An International Forum for Settling Disputes Effectively "Within the Family of Sport"*. *The Entertainment and Sports Law Journal*. 2003. № 2(2). P. 61–83.
2. Гриняк А.Б. *Правова природа професійних спортивних відносин. Спортивне право України: сучасний стан та перспективи розвитку. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 19 жовтня 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 7–8.*
3. *Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР).1994. № 14. Ст. 80.*
4. Кучевский В.Б. *Спорт как совокупность общественных отношений. Теория и практика физической культуры. 1972. № 9. С. 5–8.*
5. Соловьев А.А. *Российский и зарубежный опыт систематизации законодательства о спорте : монография. Комис. по спорт. праву Асс. юристов России. Москва. 2011. 383 с.*
6. Бордюгова Г.Ю. *Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «Спортивне право України» : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. 369 с.*
7. Шишка Р.Б. *Генеза та природа спортивного права. Спортивне право України: сучасний стан та перспективи розвитку. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 19 жовтня 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 16–19.*
8. Апаров А.М. *Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів. Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. 2017. Т. 22. Вип. 1. С. 6–19. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vopn_prav_2017_22_1_3.*
9. Залізко О.М. *Вирішення спорів, що виникають з міжнародних приватних спортивних відносин спортивним арбітражним судом : автореферат дис. канд. юрид. наук. Київ. 2018. 17 с.*
10. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. *До визначення поняття та сутності «спортивного права». Спортивне право України: сучасний стан та перспективи розвитку. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 19 жовтня 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 13–16.*
11. Васькевич В.П. *Громадянсько-правове регулювання відносин в області професійного спорту : дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2006. С. 29.*

І. Сорока,

аспірант кафедри міжнародного та європейського права
 Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ПРИТУЛОК У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Однією з характеристик сучасного світу є підвищена мобільність населення та постійне переміщення великих мас людей з одних країн до інших. Не завжди таке переміщення є добровільним. Поширеною є ситуація, коли десятки, сотні і тисячі людей змушені тікати з місць свого постійного мешкання до інших держав через збройні конфлікти, заворушення, ситуації масового та грубого порушення прав людини, природні та техногенні катастрофи та інші фактори. Криза з втікачами в Сирії особливо гостро продемонструвала недостатню підготовленість як права держав, так і міжнародного права в цілому до реагування на такі кризи.

Прибувши до країни іншої, ніж країна громадянства чи постійного проживання (для осіб без громадянства), такі особи можуть звернутися за статусом біженця. Проте до набуття такого статусу вони перебувають у певному «підвішеному» стані, коли невідомо, чи буде ним надано відповідний статус. У цей момент із точки зору міжнародного права вони мають міжнародно-правовий статус шукачів притулку.

На відміну від статусу біженця, який докладно регламентований відповідною Конвенцією [7], статус шукача притулку не має конвенційного регулювання. Проте слід говорити про усталений масив звичаєвих норм, що відображений в актах міжнародних організацій та судових рішеннях щодо шукачів притулку.

Єдине визначення поняття притулку в міжнародному праві відсутнє. Проте можна говорити про існування певних ознак, що його характеризують, а саме:

– право держави приймати особу на своїй території як шукача притулку;

– право держави дозволяти проживання на своїй території шукачів притулку;

– обов’язок держави утриматись від видворення таких осіб зі своєї території, особливо до країни походження;

– обов’язок держави утриматись від переслідування, покарання чи іншого обмеження прав шукача притулку [13, с. 3].

Можна говорити про три складові частини міжнародного права притулку: право держави надавати притулок, право особи шукати притулку та право особи отримувати притулок.

Першим із наведених прав є право держави надавати притулок. Воно логічно впливає з державного суверенітету, який надає державі свободу розсуду щодо дій на власній території. Одним із проявів цього є добре встановлене у звичаєвому праві правило, згідно з яким суверенна держава має право надавати притулок чи відмовляти у притулку особам, які знаходяться на її території. Як відзначає А.Л. Чернявський, у вітчизняній доктрині інститут права притулку визначається саме як суверенне право держави надавати чи не надавати притулок іноземцям [10, с. 250].

У міжнародному праві право держави надавати притулок уявляється беззаперечним. Воно підтверджується універсальними та регіональними міжнародними угодами, а також практикою держав. Першочергово слід згадати Загальну декларацію прав людини, яка дозволяє кожній особі «шукати притулку від переслідування в інших країнах та користуватися цим притулком» [2, с. 14]. Один із авторів Декларації, професор Г. Лаутерпахт вказував, що її формулювання слід тлумачити як таке,

території. Кожен є вільним залишати будь-яку країну, і власну включно. На здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб [9]. Це саме право постулюється у статті 22(2) Американської конвенції про права людини 1969 року [1]. Також його існування неодноразово підкреслювалося Підкомісією із запобігання дискримінації та захисту меншин Комісії ООН із прав людини [13, с. 7]. Отже, можна говорити про універсальне визнання права людини шукати притулку.

Третім компонентом права притулку є право особи отримувати притулок. Хоча про існування права отримувати притулок як про природне право людини говорили ще Гроцій і Суарез [13, с. 7], наявність цього права, як уявляється, досі повністю не визнана світовою спільнотою. Зокрема, проблемним питанням є те, відносно якої держави існує право особи шукати притулку. Дослідження міжнародних документів та практики держав показує відсутність загальної згоди міжнародної спільноти щодо права отримувати притулок чи, щонайменше, проблемним є питання про обов'язок держави, що кореспондує цьому праву.

Стаття 14 Загальної декларації прав людини проголошує право особи шукати та отримувати в інших країнах притулок від переслідування. Проте це положення скоріше вказує на право особи шукати притулку, а не на право його отримувати [13, р. 8]. Зокрема, професор Г. Лаутерпахт критикував це положення, відзначаючи, що надання особі права шукати притулок, не встановлюючи кореспондуючого обов'язку, не дозволить ефективно користуватися даним правом. Він вказував, що це положення надає державі право надавати притулок, і не було великої потреби у

включенні його до Декларації. Отже, Декларація фактично не створила жодних інновацій в існуючому міжнародному праві відносно права особи отримувати притулок від конкретної держави. Проте слід згадати, що початкова версія тексту статті 14 була сформульована таким чином: «Кожен має право шукати та отримувати в інших країнах притулок від переслідування» [13, с. 8]. Дане положення, очевидно, наділило б фізичних осіб правом по відношенню до обов'язку держав поважати це право. Однак воно не увійшло до остаточної версії тексту Декларації.

Міжнародні документи, прийняті після укладання Декларації, також не створюють індивідуального права отримувати притулок. Можливість надання цього права обговорювалася під час розроблення Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, проте воно не було закріплено в остаточній версії документу [15, с. 25].

Основні міжнародні документи щодо прав біженців, а саме Конвенція 1951 року та Протокол 1967 року також не містять права надавати притулок. Відповідна пропозиція обговорювалася під час підготовки їх тексту, зокрема просувалася Комітетом з осіб без громадянства та пов'язаних проблем, проте положення про право осіб отримувати притулок не увійшли до остаточної редакції документу [16].

Аналогічним чином регіональні угоди не надають особам індивідуального права шукати притулок. Відповідні африканські та американські документи розглядають право притулку лише у світлі державного суверенітету, а отже, без прямої вказівки на індивідуальне право особи отримувати притулок. Можна пригадати лише окремі несміливі положення. Так, Конвенція про конкретні аспекти проблем біженців в Африці вказує в статті II, що держави-члени Організації Африканської Єдності «докладуть усіх зусиль, відповідних їхньому законодавству, для прийняття біженців» [6]. Американська декларація про права та обов'язки лю-

дини зазначає у статті 27: «Кожна особа має право у випадку переслідування, що не є наслідком звичайних злочинів, шукати та отримувати притулок на іноземній території у відповідності до законів кожної держави та міжнародних угод» [11]. Американська конвенція про права людини встановлює у статті 22, що «кожна особа має право шукати та отримувати притулок на іноземній території у відповідності до законодавства держави та міжнародних конвенцій». Легко помітити, що всі наведені документи хоча і декларують право отримувати притулок, але залишають його у сфері державного суверенітету і жодним чином прямо не зобов'язують держави надавати притулок безумовно.

На такому тлі не дивно, що проведена в 1977 році Конференція ООН із питань територіального притулку з метою прийняття відповідної конвенції потерпіла невдачу. У запропонованому проекті конвенції містилася стаття I, за якою «кожна держава, діючи на виконання своїх суверенних прав, докладе всіх можливих зусиль у гуманітарному дусі для надання притулку на своїй території будь-якій особі, яка має право користуватися перевагами Конвенції»¹. Серед держав не вдалося досягти згоди щодо цього та інших положень, і можливість закріплення права отримання притулку було упущено. Досі це питання розв'язується виключно внутрішнім правом держав у відповідності до принципу державного суверенітету.

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що право притулку явно є частиною міжнародного звичаєвого права, адже в ньому, а також у цілій низці глобальних та регіональних угод явно визнається право держав надавати притулок та право осіб шукати притулку. Проблемним моментом залишається лише закріплення обов'язку держав надавати притулок, без якого право осіб шукати його опиняється обмеженим та знаходиться під постійною загрозою порушення з боку суверенних держав.

¹ BoedR. – P. 10.

Ключові слова: притулок, міжнародне право притулку, право осіб шукати притулку, право держав надавати притулок, право отримувати притулок.

Стаття присвячена міжнародному праву притулку як особливому інституту міжнародного права. Розглядаються три елементи права притулку: право держав надавати притулок, право осіб шукати притулку та право осіб отримувати притулок. Доводиться, що два перших є усталеними нормами міжнародного права, а останнє не має достатнього закріплення.

Стаття посвящена международному праву убежища как особому институту международного права. Рассматриваются три элемента права убежища: право государств предоставлять убежище, право лиц искать убежища и право лиц получать убежище. Доказывается, что два первых являются устойчивыми нормами международного права, в то время как последнее не имеет достаточного закрепления.

The article considers the international asylum law as a specific institute of international law. It reviews three elements of asylum law: right of states to grant asylum, right of persons to seek asylum and right of persons to be granted asylum. It is proven that the latter lacks recognition in international law.

Література

1. Американская Конвенция о Правах Человека от 1969 г. URL : <http://www.refworld.org.ru/publisher,OAS,,561292294,0.html>.

2. Всеобщая декларация прав человека. Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Декларация о территориальном убежище Принята резолюцией 2312 (XXII) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1967 года. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_316.

4. Декларація про територіальний притулок, що прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_806.

5. Конвенція по конкретным аспектам проблем беженцев в Африке, 1969. Вступила в силу 20 июня 1974 года. URL : <http://www.unhcr.ru/doc/1969-afrika.doc>.

6. Конвенція по конкретным аспектам проблем беженцев в Африке, 1969. Вступила в силу 20 июня 1974 года. URL : <http://www.unhcr.ru/doc/1969-afrika.doc>.

7. Конвенція про статус біженців від 1951 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011.

8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

9. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059.

10. Чернявський А.Л. Інститут права притулку в сучасному міжнародному праві. Науковий вісник Міжнародного гумані-

тарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 6-1. Т. 2. С. 249–252.

11. American Declaration on the Rights and Duties of Man. URL : <https://www.globalhealthrights.org/instrument/american-declaration-of-the-rights-and-duties-of-man>.

12. Bangkok Principles on the Status and Treatment of Refugees. URL : <http://www.refworld.org/publisher/AALCO.html>.

13. Boed R. The State of the Right of Asylum in International Law. *Duke Journal of Comparative & International Law*. 1994. № 5. P. 1–34.

14. Convention on Territorial Asylum of 1954. URL : <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-47.html>.

15. De Zayas A. Human Rights and Refugees. *Migration and Migration Policy*. 1992. № 1. P. 25–26.

16. Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees HCR/IP/4/Eng/REV.1 Reedited, Geneva, January 1992, UNHCR 1979. URL : <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1342&context=djcil>.

Вітаючи зі славним ювілеєм, редакційна колегія журналу «Юридичний вісник», друзі та колеги зичать Віктору Євстафійовичу на всіх життєвих дорогах бути професіоналом своєї справи, чуйним і турботливим до людей, уміти завжди допомагати та дати корисну пораду. Бажаємо Вам успіхів і подальших звершень на посаді ректора кращого навчально-юридичного закладу України! Хай джерело людської вдячності за Вашу турботу й працю ніколи не вичерпується, серце наповняється світлом, а Всевишній дарує здоров'я та сили.

конституційного права на достатній життєвий рівень і мінімальний соціальний захист, що становить ядро права на захист людської гідності.

2. Гладкий В'ячеслав В'ячеславович, аспірант Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Київ), у роботі «Бути людиною сьогодні: права людини крізь призму антикорупційної гарантії» наголошує на тому, що в ХХІ ст. права людини не лише відображають психофізіологічну натуру людини, а й формують основу для антикорупційної свободи людини, яка вимагає свободи від деспотії корупції та свободи для власного гармонійного розвитку, що можливе лише в суспільстві з мінімальним рівнем толерантності до корупції.

3. Горovenko Сергій Анатолійович, студент 4 курсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ), у доповіді «Сучасні підходи до розуміння конституційно-правової природи фундаментальних прав людини (людських прав)» вважає, що одним із таких потенційно «фундаментальних» прав людини (людських прав) є право на забуття (right to be forgotten), яке останнім часом є досить масштабним явищем та набирає популярності й важливості в сучасних країнах розвинутої (сталого) демократії. Загалом сутність цього права полягає в можливості особи (постраждалої особи) клопотати перед засобами масової інформації, пошуковими системами в мережі Інтернет типу Google, Yahoo! тощо (уповноважених суб'єктів) щодо повноцінного видалення негативної інформації (негативного сліду) про таку особу з будь-яких публічних джерел інформації. Ці особи, зазначаючи про істотну необхідність для них видалення такої інформації, вказують на значну шкоду для їхнього звичайного життя від самого факту наявності певного негативного сліду щодо них у мережі Інтернет.

4. Шкільнюк Анастасія Дмитрівна, студентка 4 курсу соціально-правово-

го факультету Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса), у межах теми «Захист персональних даних як реалізація права на таємницю особистого та сімейного життя під час діяльності правоохоронних органів: конституційно-правовий аналіз» дійшла висновку про те, що сфера захисту персональних даних має бути якісно захищеною не лише від неправомірного використання інформації державними органами, а й від неправних посягань осіб, які можуть отримати доступ до баз даних. Причому необхідна детальна регламентація будь-яких дій, пов'язаних з обробкою персональних даних або відповідальністю службових осіб у разі бездіяльності у сфері їх захисту.

5. Тацій Олександр Олександрович, студент 1 курсу магістратури Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків), у доповіді «Забезпечення протидії розповсюдження мови ненависті в ЗМІ та мережі Інтернет: реалії сьогодення і міжнародний досвід (з огляду на практику європейського суду з прав людини)» зауважує, що, по-перше, кожна особа має свободу висловлення своєї думки, проте таке право може бути обмежене на рівні національного законодавства. У своїй прецедентній практиці Європейський суд з прав людини вивів універсальні критерії розпізнання звичайного висловлювання та висловлювання з елементами «мови ворожнечі». Таке обмеження має бути обґрунтоване через критерій «встановлено законом», «пропорційним у цій ситуації» та «необхідним у демократичному суспільстві». Відсутність хоча б однієї з наведених умов свідчить про свавілля держави та не відповідає вимогам демократичного суспільства. По-друге, необхідно внести зміни до чинного законодавства України, що регулює протидію висловлюванням, які становлять мову ненависті, шляхом імплементації до нього чіткого переліку ознак «мови ненависті» в матеріалах, що розміщуються як

що формує характерне правове забарвлення кожної конституції, що робить її придатною для задоволення потреби кожної нації відповідно до її національної ідентичності, а також напрям такої еволюції, її динаміку, продиктовані історією конкретної країни.

Обрання переможця Конкурсу було складним завданням для конкурсної комісії, до складу якої входили Г.О. Ульянова, М.В. Афанасьєва, А.А. Єзеров, Ю.Г. Орзіх та О.В. Олькіна, адже оцінювання виступів здійснювалося за 5-бальною шкалою за такими крите-

ріями: актуальність, досягнення мети роботи, оригінальність і самостійність дослідження, доступність викладу матеріалу, обґрунтування висновків роботи та їх практичне значення, ораторське мистецтво, якість і творчий характер презентації, відповіді на запитання, дотримання регламенту доповіді.

У результаті підбиття підсумків було визначено переможця Конкурсу, яким стала Грицай Діана Іванівна, студентка 3 курсу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Олькіна Олена Володимирівна

НОТАТКИ

